

สมุดมัลลเทศ
นำเที่ยวหอพระสมุดและพิพิธภัณฑสถาน
สำหรับพระนคร

027.5093
ร 421 ฝ

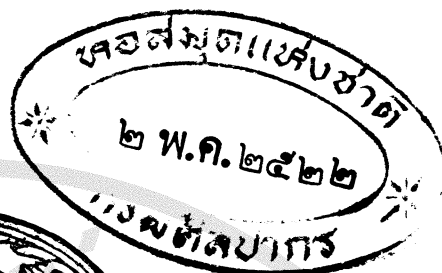

สมุดมัตตเทศ

นำเที่ยวหอพระสมเด็จและพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร
๑

สมุดมัตตุเทศ

นักเขียนหอพระสมเด็จและนิพนธ์งานสถานสำหรับพระนคร
๑

ราชบัณฑิตยสถานพิมพ์จำหน่าย

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เลขที่

017-5093

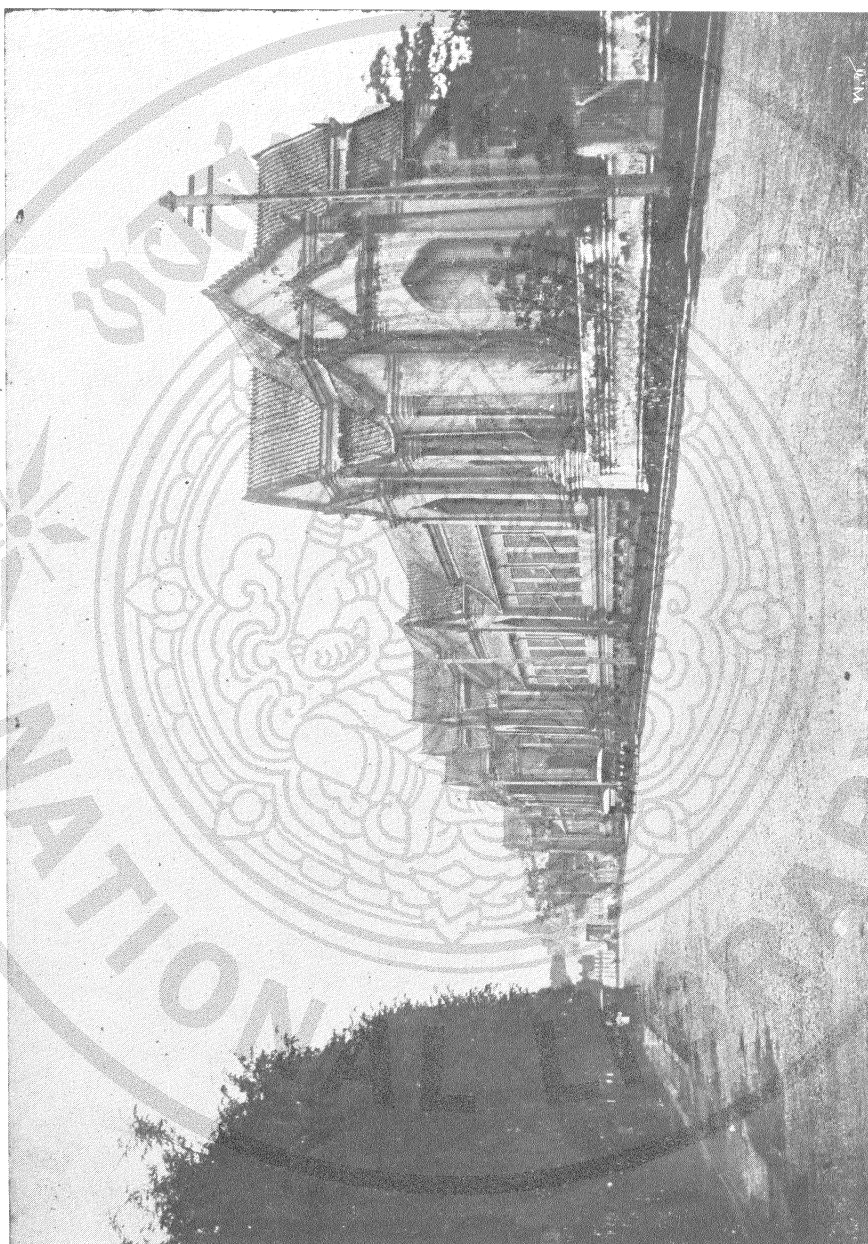
เลขที่

7421

เลขที่

ป.๑๓๔๕๖๗

๒ ๑๒๓๔๕

หอพระสมุดวชิรราช

ลำดับมคฺเทศ

๑. บทอธิบายเบื้องต้น	หน้า ๑

ภาคที่ ๑

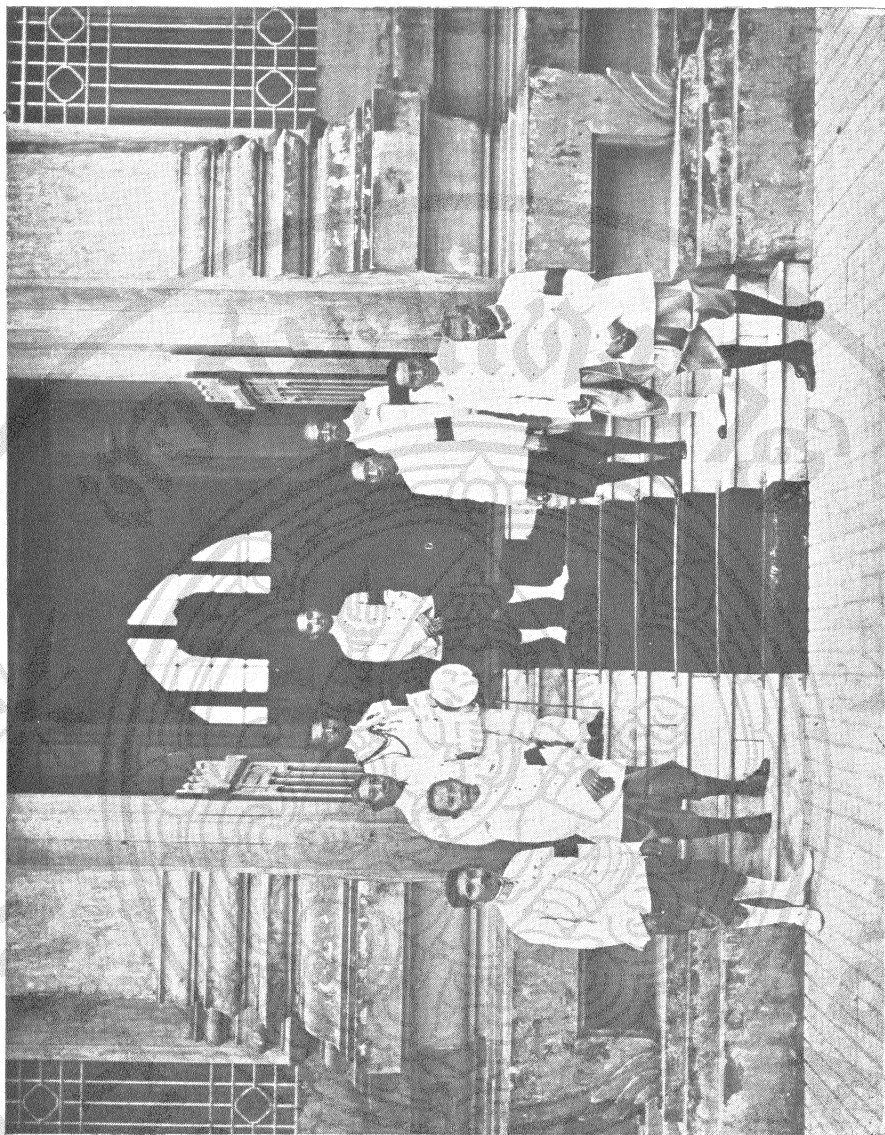
๒. ว่าด้วยหอพระสัมมุตตวิราฎฐ	” ๕
๓. ตำนานหอพระสัมมุตตวิญาณ	” ๘
๔. ว่าด้วยพระราชวังบวร ฯ	” ๓๐
๕. หมายเลข ๑ พระที่นั่งศิวโมกษพิมาน	” ๓๐
๖. อธิบายสิ่งสำคัญในหอพระสัมมุตตวิญาณ	” ๑๑

ภาคที่ ๒

๗. ตำนานพิพิธภัณฑสถาน ฯ	” ๑๔
๘. หมายเลข ๒ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์	” ๑๕
๙. ตำนานพระพุทธรูปสี่องค์	” ๑๗
๑๐. หมายเลข ๓ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย	” ๑๙
๑๑. สิ่งสำคัญในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย	” ๒๐
๑๒. หมายเลข ๔ มุขกระดาน	” ๒๑
๑๓. สิ่งสำคัญในมุขกระดาน	” ๒๑
๑๔. หมายเลข ๕ เด็ยงรอบพระวิมาน	” ๒๒
๑๕. สิ่งสำคัญในเเด็ยงรอบพระวิมาน	” ๒๒

๓๖. อธิบายพระวิมาน	หน้า ๒๒
๓๗. หมายเลข ๖ พระที่นั่งภิมุขมณฑลเศียร	๒๓
๓๘. สิ่งสำคัญในพระที่นั่งภิมุขมณฑลเศียร	๒๓
๓๙. หมายเลข ๗ พระที่นั่งทักษิณภิมุข	๒๔
๔๐. สิ่งสำคัญในพระที่นั่งทักษิณภิมุข	๒๔
๔๑. หมายเลข ๘ พระที่นั่งบุรพาภิมุข	๒๕
๔๒. สิ่งสำคัญในพระที่นั่งบุรพาภิมุข	๒๕
๔๓. หมายเลข ๙ ห้องมุขเชิงบันไดพระที่นั่งวสันตพิมาน ด้านตะวันออก กับสิ่งของที่จัด	๒๖
๔๔. หมายเลข ๑๐ ห้องมุขเชิงบันไดพระที่นั่งพรหมเมศธาดา ด้านตะวันออก กับสิ่งของที่จัด	๒๖
๔๕. หมายเลข ๑๑ พระที่นั่งวสันตพิมาน	๒๗
๔๖. สิ่งสำคัญในพระที่นั่งวสันตพิมานชั้นบน	๒๗
๔๗. สิ่งสำคัญในพระที่นั่งวสันตพิมานชั้นล่าง	๒๘
๔๘. หมายเลข ๑๒ พระที่นั่งวายุสสถานอมเรศ	๒๙
๔๙. สิ่งสำคัญในพระที่นั่งวายุสสถานอมเรศ	๒๙
๕๐. หมายเลข ๑๓ พระที่นั่งพรหมเมศธาดา	๓๑
๕๑. สิ่งสำคัญในพระที่นั่งพรหมเมศธาดาชั้นบน	๓๑
๕๒. สิ่งสำคัญในพระที่นั่งพรหมเมศธาดาชั้นล่าง	๓๒
๕๓. หมายเลข ๑๔ ห้องมุขเชิงบันไดพระที่นั่งวสันตพิมาน ด้านตะวันตก กับสิ่งของที่จัด	๓๒

๓๔. หมายเลข ๑๕ ห้องมุขเชิงบันไดพระที่นั่งพรหมเมศธาดา ด้านตะวันตก กับสิ่งของที่จัด	หน้า ๓๓
๓๕. ประวิติไม้กลายเป็นหิน	” ๓๓
๓๖. ประวิตินายอินและนายจันคนแผ่นดินไทย	” ๓๔
๓๗. หมายเลข ๑๖ ห้องท้ายพระที่นั่งปัจฉิมาภิมุข กับสิ่งของที่จัด	” ๓๖
๓๘. หมายเลข ๑๗ พระที่นั่งปัจฉิมาภิมุข กับสิ่งของที่จัด	” ๓๗
๓๙. หมายเลข ๑๘ พระที่นั่งปุษยภาณุภิมุข กับสิ่งของที่จัด	” ๓๘
๔๐. หมายเลข ๑๙ พระที่นั่งอุตรภิมุข กับสิ่งของที่จัด	” ๓๙
๔๑. หมายเลข ๒๐ ห้องท้ายพระที่นั่งอุตรภิมุข กับสิ่งของที่จัด	” ๓๙
๔๒. หมายเลข ๒๑ มุขเด็จด้านตะวันตก กับสิ่งของที่จัด	” ๔๐
๔๓. หมายเลข ๒๒ โรงราชรถ กับสิ่งของที่จัด	” ๔๑
๔๔. หมายเลข ๒๓ พระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์ กับสิ่งของที่จัด	” ๔๑
๔๕. หมายเลข ๒๔ พระที่นั่งเอนกบริวารวิจิตร กับสิ่งของที่จัด	” ๔๒
๔๖. หมายเลข ๒๕ พระตำหนักแดง	” ๔๒
๔๗. สิ่งสำคัญในพระตำหนักแดง	” ๔๓

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทอดพระเนตรหอพระสมุด ฯ
เมื่อแรกเสวยราชย์

สมุดมคฺเทศ
หอพระสมุดและพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร

อธิบายเบื้องต้น

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก
มหาราชเสด็จนิวัติกรีนิช ๑ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราช
สมบัติใน ๒๕ ทรงพระราชดำริจะสถาปนาราชบัณฑิตยสภาให้เป็นพนักงาน
บำรุงการวรรณคดี โบราณคดี และศิลปากร จึงทรงพระกรุณาโปรด ๑
พระราชทานบรรดาศักดิ์กับคุณหญิงใน หอพระสมุดสำหรับพระองค์สมเด็จพระ
พระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเพิ่มเติม
เป็นหนังสือในหอพระสมุดสำหรับพระนคร อุทิศให้เป็นพระราชกุศลดำรง
ประโยชน์ และโปรดเกล้าฯ ให้รับที่บริเวณพระวิมานในพระราชวังบวร ๑
มาจากทหารบก เพื่อจะได้จัดขยายพิพิธภัณฑสถานเดิมออกไปเป็นพิพิธ
ภัณฑสถานสำหรับพระนคร ครั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งราช
บัณฑิตยสภาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ จึงพระราชทานสถานที่สำนักงานกรมศิลปากร
ให้เป็นสถานแผนกศิลปากร ในราชบัณฑิตยสภาด้วย

ราชบัณฑิตยสภาจึงจัดการหอพระสมุดและพิพิธภัณฑสถานสำหรับ
พระนครตามพระราชประสงค์ดังพรรณนาในสมุดเล่มนี้ คือ

๑. หอพระสมุดสำหรับพระนคร เดิมตั้งอยู่ที่ตึกหน้าวัดมหาธาตุ
 แห่งเดียว เมื่อมีหนังสือมากจนต้องตั้งตึกหนึ่งด้อยดย่อยอยู่แล้ว ครั้นได้
 หนังสือพระราชทานเพิ่มเติมมาอีกเป็นอันมากครั้งนั้น จึงแยกหอพระสมุด
 สำหรับพระนครออกเป็น ๒ หอ หอ ๑ คงเรียกตามนามเดิมว่า “หอพระสมุด
 วิจารณ์” เป็นที่เก็บรักษาหนังสือฉบับเขียน และย้ายไปที่ตึก
 พระที่นั่งศิวโมกชพิมานในบริเวณพระราชวังบวรสถานมงคล อีกหอ ๑
 พระราชทานนามว่า “หอพระสมุดวชิราวุธ” เป็นที่เก็บรักษาหนังสือฉบับ
 พิมพ์กับรูปฉายลักษณะต่าง ๆ คงตั้งอยู่ที่ตึกหอพระสมุด ฯ เดิมตรงหน้า
 วัดมหาธาตุ

๒. พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครนั้น เดิมจัดตั้งเครื่องพิพิธภัณฑ
 วัตถุ ในพระที่นั่งศิวโมกชพิมานแห่ง ๑ กับในพระที่นั่งพุทธไสยาสน์แห่ง ๑ ครั้น
 พระราชทานพระที่นั่งในพระราชวังบวรสถานมงคลให้จัดเป็นพิพิธภัณฑสถาน
 สำหรับพระนครทุกองค์ จึงได้ย้ายหอพระสมุดวชิราวุธมาตั้งในพระที่นั่ง
 ศิวโมกชพิมาน และจัดพระที่นั่งองค์อื่น ๆ รวมทั้งโรงราชรถด้วย เป็น
 พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร

การจัดหอพระสมุด ฯ และพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครที่กล่าวมา
 ได้ลงมือจัดแต่เมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ครั้นถึงเดือนพฤศจิกายน
 จึงการย้ายหอพระสมุดวชิราวุธ และพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร
 ดำเนิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จมาเปิดพิพิธภัณฑสถาน
 สำหรับพระนครกับหอพระสมุดวชิราวุธ เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิม
 พระชนมพรรษาเมื่อวันที่ ๓๐ เดือนนี้ และต่อมาเมื่อจัดหอพระสมุด

วชิราวุธดำเรื่งก็เสด็จพระราชดำเนินไปเปิดหอพระสมุด วชิราวุธ เมื่อ
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙

ตั้งแต่เปิดหอพระสมุด ฯ ทั้งสอง และพิพิธภัณฑสถานสำหรับ
พระนครแล้ว ส่วนหอพระสมุด ฯ อนุญาตให้มหาชนมาอ่านหนังสือได้ทั้ง
แต่เวลา ๑๐ นาฬิกาจนถึง ๑๗ นาฬิกาทุกวัน เว้นแต่วันจันทร์อันเป็นวัน
ปิดหอให้พนักงานพักแทนวันอาทิตย์ ผู้ที่มาอ่านหนังสือไม่ต้องเสียค่า
ธรรมเนียมอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ถ้าประสงค์จะคัดสำเนาหนังสือเรื่องหนึ่ง
เรื่องใด ต้องได้รับอนุญาตของราชบัณฑิตยสถานก่อนจึงคัดได้

ส่วนพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครนั้น โดยปกติเปิดให้มหาชน
ชมทุกวันอาทิตย์ แต่เวลา ๑๐ นาฬิกาจนถึง เวลา ๑๗ นาฬิกา ใครจะ
เข้าชมก็ได้ ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมอย่างหนึ่งอย่างใด นอกจากวันอาทิตย์
ทุกสัปดาห์ดังกล่าวนั้น ยังเปิดให้มหาชนมาชมในคราวนักขัตฤกษ์ซึ่งหยุด
งานประจำปีอีก ๔ คราว คือ

๑ ขึ้นปีใหม่ เปิดแต่วันที่ ๑ จนถึงวันที่ ๓ เมษายน รวม ๓ วัน

๒ สงกรานต์ เปิดแต่วันที่ ๑๓ จนถึงวันที่ ๑๕ เมษายน รวม ๓ วัน

๓ เฉลิมพระชันษา เปิดแต่วันที่ ๗ จนถึงวันที่ ๙ พฤศจิกายน

รวม ๓ วัน

๔ ฉัตรมงคล เปิดแต่วันที่ ๒๔ จนถึงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ รวม
๓ วัน เปิดแต่เวลา ๑๐ นาฬิกาจนถึง ๑๗ นาฬิกาเหมือนกันทุกคราว

นอกจากเปิดให้มหาชนชมเป็นสาธารณะดังกล่าวนั้น มีเวลาเปิด
เป็นการพิเศษ คือ

๑ โดยปกติ ถ้าไม่ใช่วันจันทร์อันเป็นวันพนักงานพักแทนวันอาทิตย์^๕ นั้น ถ้าผู้ใดประสงค์จะเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ ฯ โดยดำฟังคนเข้าชมได้ และจะมีพนักงานพาเที่ยวชมด้วย แต่ผู้เข้าชมต้องเสียค่าธรรมเนียมคนละบาท ๑ เป็นกำหนด

๒ ทุกวันเสาร์ (อันมิได้พ้องด้วยเวลานักชดถุข) กำหนดเป็นวันสำหรับครูพานักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ มาศึกษาในพิพิธภัณฑ์ได้ตามประสงค์ ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมอย่างหนึ่งอย่างใด

๓ เข้าวัดสำ เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำกับแรม ๕ ค่ำ ตามทางจันทคติ เปิดถวายฉะเพาะพระภิกษุและสามเณรมาชม ๒ วัน (ถ้าพ้องกับวันอาทิตย์ซึ่งเปิดเป็นสาธารณะ ขออย่าให้ผู้หญิงมาปะปนใน ๒ วันนั้น) เวลามีพิพิธภัณฑ์สถาน ฯ ในการพิเศษดังกล่าวมา ก็เปิดแต่เวลา ๑๐ นาฬิกาจน ๑๗ นาฬิกาเช่นเดียวเหมือนกับเปิดโดยปกติ

เมื่อได้วางกำหนดการเปิดหอพระสมุด ฯ และพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนครดังกล่าวมาแล้ว ราชบัณฑิตยสภาจึงคิดเห็นว่าหอพระสมุด ฯ และพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนครเดียวกันนี้เป็นหลายสถาน กว้างขวางใหญ่โตกว่าแต่ก่อน ผู้มาชมจะเที่ยวดูหนังสือหรือสิ่งของให้เห็นทั่วถ้วนได้ โดยยาก จึงได้คิดเรียบเรียงสมุดมคฺคุเทศน์ มีแผนผังและหนังสือบอกอธิบายสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเก็บรักษาของประเภทใดไว้ให้ชมอยู่ ณแห่งใด เมื่ออ่านหนังสือมคฺคุเทศน์แล้วก็อาจจะไปดูของประเภทนั้น ณที่แห่งนั้น โดยตรงไปดูฉะเพาะแห่งหรือดูเรียงแห่งห้องเป็นลำดับไปก็ได้ทั้งสองสถาน

ภาคที่ ๑

อธิบายว่าด้วยหอพระสมุดสำหรับพระนคร

อธิบายสิ่งสำคัญในหอพระสมุดวชิราวุธ

หอพระสมุดวชิราวุธตั้งอยู่ตึกยาวตรงหน้าวัดมหาธาตุ อันเป็นที่ตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนครมาแต่ในรัชกาลที่ ๖ ดังกล่าวมาแล้ว ตึกนั้นในปัจจุบันนี้ ตอนผดุงเห็นเป็นที่สำนักงานราชบัณฑิตยสภา ตอนฝ่ายใต้ (ประตูทางเข้าวัดมหาธาตุ) เป็นหอพระสมุดวชิราวุธ หมายชื่อห้องต่างๆ ด้วยตัวอักษรเป็นสำคัญ และมีป้ายติดไว้ที่ทางเข้าห้องบอกประเภทหนังสือซึ่งเก็บรักษาไว้ในห้องนั้นๆ ด้วย

ห้อง จ. เป็นสำนักงานนายทะเบียนเอกสารในราชบัณฑิตยสภา อันเป็นพนักงานรับและจำหน่ายหนังสือของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ผู้ใดจะขอหนังสือซึ่งราชบัณฑิตยสภาให้ขาย ขอได้จากพนักงานนี้

ณชั้นหน้าห้อง จ. และ ข, มีตู้กระจกวางตัวอย่างหนังสือต่างๆ ซึ่งราชบัณฑิตยสภาขาย ไว้ให้มหาชนเลือกดู

ห้อง ข. เป็นห้องไว้แผนที่และแผ่นผังต่างๆ กับทั้งหนังสือฝรั่งประเภทว่าด้วย ประวัติศาสตร์, ธรรมชาติวิทยา, ดาราศาสตร์และคณะศาสตร์

ห้อง ช, ไว้หนังสือของสมาคมสันนิบาตชาติ

ห้อง ซ, เป็นที่สำนักงานของบรรณารักษ์หอพระสมุดวชิราวุธ

ห้อง ฉ, เป็นห้องเก็บบัตรบัญชีหนังสือที่มีอยู่ในแผนกภาษาต่างประเทศ และดำเนินการในประเทศสยาม

ห้อง ญ, เป็นที่ไว้หนังสือฝรั่งประเภทว่าด้วย ดาราศาสตร์, ภูมิศาสตร์, ศัพทศาสตร์, มโนศาสตร์, มนุษยศาสตร์ และหนังสือภาษาดั้งเดิม

ห้อง ด, เป็นที่ไว้หนังสือฝรั่งประเภทว่าด้วยหนังสือที่เกี่ยวกับประเทศทางทิศตะวันออก และหนังสือภาษาต่างๆ ทางทิศตะวันออก

ห้อง ต, (ตรงบันไดกลางตึก) ไว้หนังสือพิมพ์ออกตามกำหนด คือหนังสือพิมพ์ข่าวเป็นต้น จัดเรียงไว้สำหรับมหาชนอ่าน กับเป็นที่ไว้หนังสือฝรั่งประเภทอักษรศาสตร์

ห้อง ถ, เป็นที่ไว้หนังสือฝรั่งประเภทว่าด้วยหมู่เกาะอินเดียตะวันออก จีน และ ญี่ปุ่น

ห้อง ท, เป็นที่ไว้หนังสือฝรั่งประเภทที่กล่าวด้วยประเทศสยาม พม่า, เขมร, มลายู, ชิบะ, เกาะลังกาและอินเดีย และไว้หนังสือออกตามกำหนดสำหรับมหาชนอ่านอีกห้องหนึ่ง

ห้อง ช, เป็นที่เก็บหนังสือต่างประเทศที่ออกตามกำหนด คือ ราชวัน ราชบัลลังก์ ซึ่งยังมีได้เขียนเล่ม

ห้อง น, เป็นที่ไว้หนังสืออักษรศาสตร์และเบ็ดเตล็ด

ห้อง บ, เป็นที่ไว้หนังสือขนาดโฟลิโอ และรายงานประจำปีของกระทรวงต่างๆ ที่พิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศ

ห้อง ป, เป็นที่ไว้หนังสือไทย ประเภทหนังสือที่มีกำหนดวันออกเขียนเป็นเล่มลำดับมาแต่ต้น

ห้อง ฌ, เป็นที่ไว้หนังสือพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับพิมพ์อักษร
ต่าง ๆ เป็นต้นว่าอักษรโรมัน อักษรสิงห์พ อักษรพระมา รวมทั้งอักษร
ไทยด้วย และเป็นที่ไว้หนังสือไทยประเภทว่าด้วยศาสนา คำรา, กฎหมาย,

ห้อง ฌ, เป็นที่ไว้หนังสือไทยประเภทว่าด้วย พงศาวดาร, คำาน,
ประวัติ, จดหมายเหตุ, และหนังสืออ่านเล่น

ห้อง พ, เป็นที่ไว้หนังสือกาพย์กลอนต่าง ๆ

ห้อง ฟ, เป็นที่ไว้หนังสือตำรา

ห้อง ภ, เป็นที่ไว้รูปฉายลักษณะต่าง ๆ จัดเป็น ๔ ประเภท คือ

๑ รูปบุคคล

๒ รูปวัตถุ

๓ รูปเหตุการณ์

๔ รูปแผนที่

ในห้องนี้ตอนที่ผู้ข้าได้มีพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว เขียนด้วยสีน้ำมัน อันหม่อมเจ้าในสกุลกฤดากรพร้อมกันถวาย
ไว้ในหอพระสมุด ฯ และมีธงเสนาบดีประจำพระองค์ กับธงโต๊ะทรง
พระอักษร คู่ตั้งเคียงกันพระบรมศพเก็บพระราชนิพนธ์และพระราชพงศาวดารที่ ๖
หนึ่งคู่ และตู้หนังสือพระไตรปิฎกซึ่งพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิตถวาย
๑ ตู้ ตั้งไว้กับพระบรมรูป เป็นที่เฉลิมพระเกียรติด้วย

เคียงหน้าห้อง ภ, เป็นที่ไว้กระดานฉายลักษณะ (เนเคตฟ์)
และแม่พิมพ์ทองแดง อันเป็นสมบัติของราชบัณฑิตยสภา

เจตียงทรงห้อง น, ไหวหนั่งลื้อออกประจําปี

เจดียงตรงห้อง ต, ด้านในโถงหนึ่งตู้อภิธาน และหนึ่งตู้คัมภีร์ต่าง ๆ

เจดียงตรงห้อง ญ, ถึงห้อง ข, ไหว้หนังสือฝรั่งประเภทว่าด้วย
มหาสงคราม

เดิมเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๒๖ พระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมพระฤทธิภัยกันตังหอพพระสมุทรวิริยญาณ
เฉลิมพระเกียรติยศเต็มเด็จพระบรมชนกนาถ โดยพระบรมราชูปถัมภ์ของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นแรกอาศัยตั้งหอพพระสมุทร
ที่ห้องชั้นต่ำมุขกระถันพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททางตะวันตก แล้วมาตั้ง
ตึกทิมดาบตรงหน้าพระที่นั่งจักรีเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๐ แล้วย้ายออกมาตั้ง
ที่ตึกอันเป็นศาลาตั้งหอพพระสมุทรเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๔ หอพพระสมุทร
วิริยญาณเป็นหอพพระสมุทรของสมเด็จเจ้าอยู่หัวตลอดสมัยที่เกล้าเจ้าอยู่หัว รวมเวลา ๒๑ ปี
ครั้นถึงปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๕๗ ในนั้นถึงอธิกษัณษมาสขึ้นนับแต่ปี
พระบรมราชสมภพแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาครบ
๑๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์

จะทรงสถาปนาอนุสรณ์ถวายแด่สมเด็จพระเกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถให้เป็น
ของถาวรสักอย่างหนึ่ง ทรงพระราชดำริว่าในประเทศสยามนี้ยังไม่มีหอพระ
สมุดสำหรับพระนคร จึงทรงชักชวนพระราชภาดาและภานีให้ทรงอุทิศ
ถวายหอพระสมุดวชิรญาณเป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร อยู่ในความ
บำรุงรักษาของรัฐบาลต่อไป ทุกพระองค์ก็ทรงพระดำริเห็นชอบด้วยพระ
ราชบริหาร จึงโปรดฯ ให้รวมหอพระสมุดวชิรญาณกับหอสมุดมณฑลเพ็ญ
ธรรม และหอสมุดพุทธสาส์นซึ่งจัดตั้งเป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร
โดยประกาศพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ปีมะเด็ง พ.ศ. ๒๔๔๗
และทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ
ยังเสด็จดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระยุพราช ทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดี
เป็นต้นมา

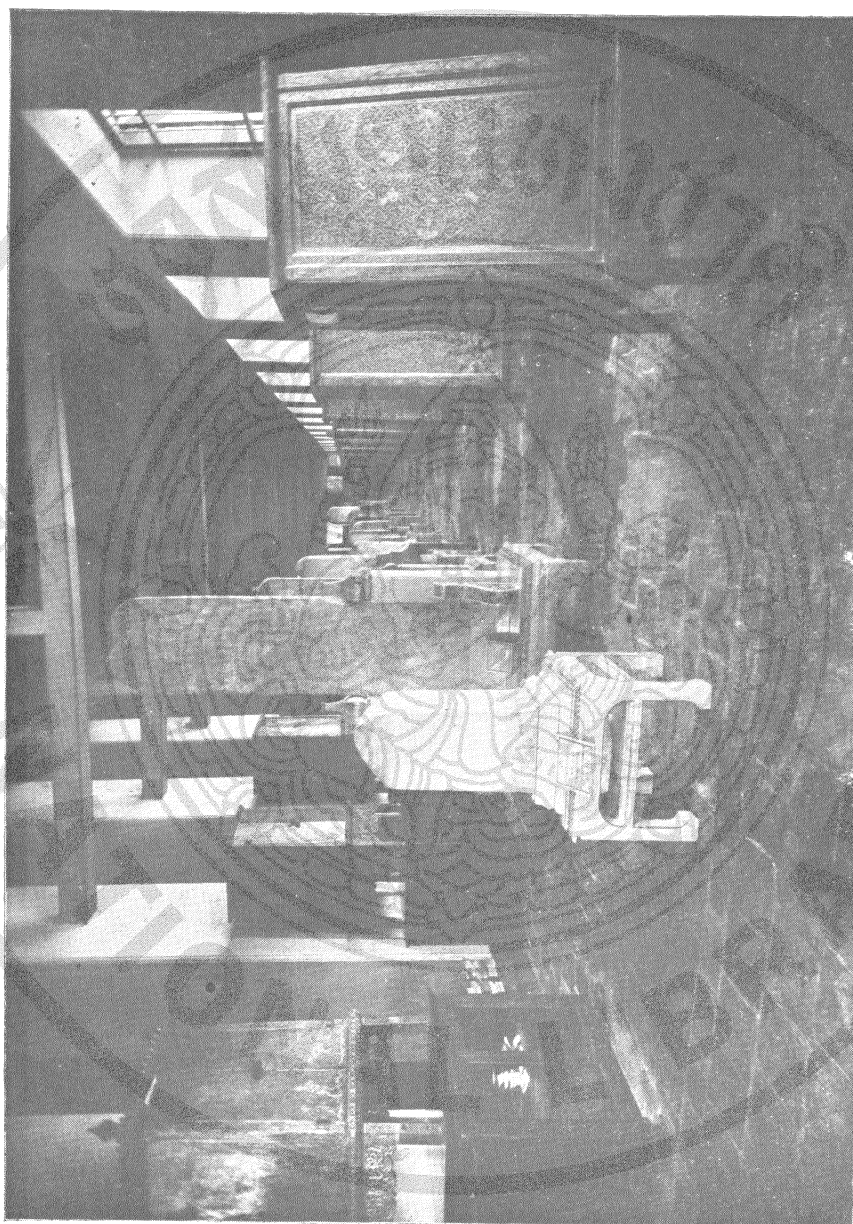
ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดอมรินทร์เป็น
ตำแหน่งเสนาบดีหอพระสมุดแทนพระองค์ ครั้นกรมพระสวัสด
ดิ้นพระชนม์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
ดำรงราชานุภาพเป็นเสนาบดีหอพระสมุด ต่อมา ส่วนหอพระสมุดนั้น โปรดฯ ให้
ซ่อมแซมตึกถาวรวัตถุซึ่งสร้างค้างอยู่ที่วัดมหาธาตุให้สำเร็จแล้ว พระราช
ทานให้ใช้เป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเปิด
วันที่ ๖ มกราคม เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ปีมะโรง
พ.ศ. ๒๔๕๙ หอพระสมุดวชิรญาณตั้งอยู่ถนนจันทน์หอพระสมุดสำหรับ
พระนครแยกเป็น ๒ หอดังกล่าวมาข้างต้น

ตำนานพระราชวังบวร ฯ

พระราชวังบวรสถานมงคลที่ตั้งหอพระสมุดวชิรญาณและพิพิธภัณฑสถาน ฯ อยู่บัดนี้ เป็นของเดิมเจ้าพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสร้างพร้อมกับกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ เดิมบริเวณกว้างใหญ่กว่าเดี๋ยวนี้มาก เมื่อเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวร ฯ แล้วพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ ให้ตัดที่บริเวณวังไปใช้ราชการอื่น คือด้านตะวันออกหรือบ่อมกำแพงบริเวณวังชั้นนอกทำห้องสนามหลวงและถนนหน้าพระธาตุ (รอยแนวบ่อมกำแพงยังพอสังเกตเห็นได้ ในท้องสนามหลวง) ด้านใต้แบ่งที่ไปตั้งคลังแสง (ซึ่งมีกำแพงใบเสมาอยู่เป็นสำคัญ) ด้านตะวันตกแบ่งที่ดินหลังวังลงไปจนริมแม่น้ำสร้างโรงทหาร ด้านเหนือหรือกำแพงวังทำสนามและปลูกผัก ๓ หลัง ซึ่งเดิมเป็นสำนักงานกระทรวงธรรมการ และปราบที่ไปทางวัดบวรสถานสุทธาวาสครั้งทำเป็นพระเมรุพินาน เดียวกันอยู่ในกระทรวงยุติธรรม คงเป็นวังอยู่แต่บริเวณพระราชมณฑลสถาน และให้ย้ายโรงราชรถมาสร้างขึ้นข้างหน้า ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ เจ้านายฝ่ายในพระราชวังบวร ฯ เหลืออยู่น้อยพระองค์ จึงโปรด ฯ ให้ย้ายไปประทับในพระบรมมหาราชวังพระราชทานที่พระวิมานและพระราชมณฑลตะวันออกให้เป็นโรงทหาร ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันจึงโปรด ฯ พระราชทานที่ดินตอนพระราชมณฑลสถานทั้งบริเวณ ให้จัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณและพิพิธภัณฑสถาน ฯ อย่างทุกวันนี้

หมายเลข ๑ พระที่นั่งศิวโมกษพิมาน

พระที่นั่งศิวโมกษพิมานนี้เรียกกันแต่ก่อนอีกนามหนึ่งว่าพระที่นั่งทรงบัน ตามชื่อท้องพระโรงครั้งกรุงศรีอยุธยา เดิมเจ้าพระบวรราชเจ้ามหา

เฉลิมพระสมุทรวรญาณ

สู่สิ่งหน้าทรวงสร้างพร้อมกับพระราชวังบวร ฯ เดิมเป็นท้องพระโรง และได้ประดิษฐานพระศพล้มเด็จพระบวรราชเจ้าพระองค์นั้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ มา เป็นแต่ทำการพระราชพิธีพิเศษต่าง ๆ และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเดชทรงปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้งหนึ่ง เดิมเป็นพระที่นั่งโถง พึ่งทำฝาเมื่อแก้ไขใช้เป็นพิพิธภัณฑ์สถาน ฯ ใน พ.ศ. ๒๔๓๐

อธิบายสิ่งสำคัญในหอพระสมุดวชิรญาณ

หอพระสมุดวชิรญาณตั้งอยู่ในพระที่นั่งคิ่วโมกขพิมาน (หมายถึง เลข ๓ ในแผนผัง) มีสิ่งสำคัญดังจะพรรณนาต่อไป

๑. พระบรมรูปเท่าพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เขียนสีน้ำมัน ประดิษฐานอยู่ในประธานด้านตะวันตก เป็นของพระราชโอรสธิดาทรงสร้างสำหรับหอพระสมุดวชิรญาณแต่เมื่อแรกตั้ง

๒. โต๊ะศิลากระดานชนวน ที่ตั้งอยู่หน้าพระบรมรูปนั้น เป็นของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับทรงคำนวณเลข เดิมตั้งอยู่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานมารักษาไว้ในหอพระสมุด ฯ

ของทั้ง ๒ สิ่งดังกล่าวมาเป็นของประจำอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณสืบมาแต่แรกตั้ง นับเวลาจนถึงบัดนี้ได้ ๔๖ ปี

๓. หลักวัดหน้าทำประจำปี รูปภาพประดับมุกด์ที่ตั้งไว้ณเฉลียงริมทางเข้าหอพระสมุด ฯ เป็นรูปจำลองสูงเท่าขนาดหลักหินสำหรับวัดน้ำประจำที่พระนครครั้งอยุธยา หลักหินนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า

อยู่หัวโปรด ฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อปีเถาะ (นามาก) พ.ศ. ๒๓๗๕ ตั้ง
ไว้ริมคลองเมืองด้านเหนือพระนครศรีอยุธยา สำหรับวัดแนวระดับน้ำ
ที่สูงสุดเทียบกันทุก ๆ ปี อันหลักประตัมมุกด์ที่จำลองนี้พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสสั่งให้เจ้าพระยาวรคันบดินทร์ (บุญรอด
กัณยานมิตร) เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาพลเทพสร้างขึ้น เดิมกะว่าจะตั้ง
ณพระที่นั่งที่บางปิ่นแต่หาได้ใช้ไม่ หอพระสมุด ฯ ได้มา จึงให้เขียน
บัญชีระดับน้ำลงตรงตามวัดที่หลักศิลาทุกรายปีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๕ มาจน
บัดนี้ สำหรับผู้ใคร่ศึกษาจะได้ทราบ

๔. ตู้ถ่ายทองของโบราณที่ใช้ได้หนึ่งตู้ในหอพระสมุดวชิรญาณเป็น
ฝีมือสร้างแต่สมัยกรุงศรีอยุธยามีมาก สร้างในสมัยกรุงธนบุรีก็
มี ที่สร้างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เพียงในรัชกาลที่ ๕ ถ้าว่าโดยอายุ
มีตั้งแต่ ๒๕๐ ปีลงมาถึง ๖๐ ปีเศษ ตู้เหล่านี้เดิมสร้างสำหรับใส่คัมภีร์
พระไตรปิฎก มีอยู่ตามวัดในกรุง ฯ และหัวเมือง เมื่อแรกตั้งหอ
พระสมุดสำหรับพระนคร ต้องการตู้ใส่หนังสือซึ่งได้เพิ่มเติมมาก กรม
การรักษากันเห็นว่าตู้ถ่ายทองของโบราณซึ่งมีอยู่ตามพระอาราม มี
หนังสือเก็บอยู่ก็มี วางเปล่าอยู่ก็มาก มักชำรุดและเป็นอันตรายไปเสีย
ตู้ชนิดนี้เป็นของสร้างโดยฝีมืออันประณีต และมีแต่ในประเทศสยาม
ประเทศเดียว ประเทศอื่นหาไม่มี สมควรจะรักษาไว้ให้อยู่ถาวร
จึงไปขอตู้โบราณที่ว่างอยู่ตามพระอารามมาใช้ได้หนึ่งตู้ในหอพระสมุด ฯ
ครั้นพระสงฆ์มาชมหอพระสมุด ฯ เห็นว่าคับแค่งคับรักษาตู้ไว้งดงาม ก็พา
กันนิมนต์ยืมอนุญาตถวายตู้โบราณแก่หอพระสมุด ฯ มากขึ้นโดยอัน

คืบมา เห็นจะกล่าวได้ว่า โบราณอย่างนี้เป็นฝีมืออย่างเอกและเก่าที่สุด
เดียนมาอยู่ในหอพระสมุด ฯ แทบทั้งนั้น ถ้าชอบชมฝีมือและแบบอย่าง
ช่างเขียนไทยแต่โบราณ ก็อาจดูได้แทบทุกใบ

๕. หีบถายทองของโบราณเดิมมีอยู่ตามวัดอย่างเดียวกับตู้ถายทอง
ที่กล่าวมาแล้ว เป็นฝีมือสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาแทบทั้งนั้น เด็ก
มารักษาไว้ในหอพระสมุด ฯ แต่ที่ถายงาม หีบชนิดนี้สันนิษฐานว่า
เดิมเป็นของผู้บรรดาศักดิ์สร้างขึ้นสำหรับใส่ผ้าถุงห่ม ครั้นเจ้าของถว
งับไป ผู้รับมรดกเอาไปถวายพระพร้อมกับผ้าเพื่อเกื้อกูลแก่พระศาสนา ผ้า
ใช้ห่อคัมภีร์ หีบที่ใช้ใส่คัมภีร์พระไตรปิฎก คนภายหลังจึงมักเข้าใจ
กันว่าหีบชนิดนี้เป็นของสร้างขึ้นสำหรับใส่ได้หนังสือพระไตรปิฎก

๖. ศิลาจารึกของโบราณเก็บรวบรวมมาแต่ที่ต่าง ๆ ในประเทศ
สยามนี้ ที่จัดตั้งไว้ทางเจดีย์ด้านเหนือวัดจารึกภาษาไทย ตั้งแต่
สมัยพระมหากษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัย มีพระเจ้ารามคำแหงมหา
ราชเป็นต้น ตลอดจนมาจนในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ศิลา
จารึกซึ่งเรียบเรียงตั้งไว้ทางเจดีย์ด้านใต้ เป็นจารึกภาษามอญบ้าง ภาษา
บาลีบ้าง ภาษาล้านสักกฤตบ้าง อันเป็นของสร้างไว้แต่ครั้งพวกถาว
และครั้งพวกขอมเป็นใหญ่อยู่ในประเทศสยามนี้ เมื่อก่อนสมัยกรุงสุโขทัย
เป็นราชธานี ศิลาจารึก ๒ แถวที่ตั้งอยู่ในประธานชั้นบนเป็นจารึกของไทย
ชาวตานนา รวบรวมลงมาจากเมืองพะเยาและเมืองเชียงรายในคราวเสด็จ
พระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ถ้วนเป็นภาษาไทย
และจารึกร่วมสมัยกรุงสุโขทัยลงมาจากกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

๗. ผ้าลายอย่างต่าง ๆ ของโบราณซึ่งได้รอบกระຈກทำดัดแแต่งไว้ เดิมใช้เป็นผ้าห่มห่มตัวถวายพระเมื่อเจ้าของมรณะภาพเอาไปใช้เป็นผ้าห่อคัมภีร์ พระไตรปิฎก หอพระสมุด ฯ ได้มากับคัมภีร์พิจารณา ดูเห็นว่าลายแบบของไทยอย่างในผ้าเหล่านี้ค่อย ๆ ไปเลี่ยมมากแล้ว จึงเลือก คัดผ้าที่ลายแปลกกันออก ทำเป็นฉบับแต่งไว้เพื่อจะให้เห็นตัวอย่างลวดลายของ โบราณ

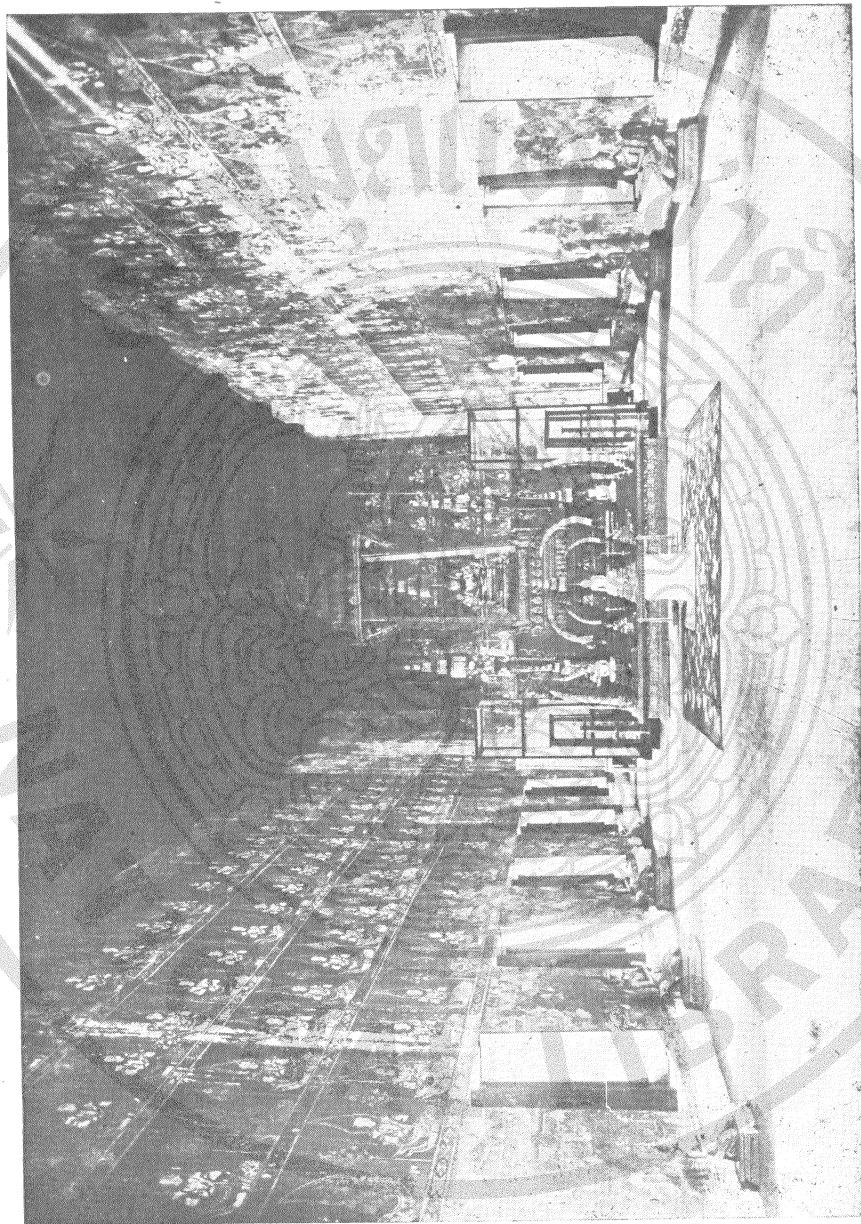
๘. ในตู้กระຈກข้างเล่าในประธาน และตู้กระຈກตั้งตามช่องหน้าต่าง เติดยัง ไว้ตำราต่าง ๆ อันเป็นรูปภาพกับทั้งพระราชหัตถเลขาในรัชกาลต่าง ๆ และหนังสือถวายพระหัตถ์ลายมือของสมเด็จพระราชาคณะแต่ โบราณมา กับทั้งตัวอย่างพระไตรปิฎกฉบับหลวง หนังสืออักษรไทยย่อ หวัด บรรจง และอักษรอื่น ๆ

ภาคที่ ๒

ตำนานพิพิธภัณฑสถาน ฯ

การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน คือรวบรวมสิ่งของต่าง ๆ ที่พึงชมจัด รวบรวมไว้ ให้คนดูในสถานที่อันเดียวกัน ดูเหมือนในประเทศสยามนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงพระราชดำริจัดตั้งขึ้นก่อน ด้วยปรากฏว่าทรงสร้างพระที่นั่งองค์หนึ่งสำหรับเสด็จประทับเป็นทิวโหล่น และจัดตั้งของต่าง ๆ ดังกล่าวมา ที่ริมพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทางด้าน ตะวันออก (ตรงที่สร้างพระที่นั่งจันทร์ทิพโยภาสเดี่ยวนั้น) ชื่อว่า พระที่นั่ง ราชฤดี เมื่อเซอร์ยอนเบาวริง อัครราชทูตอังกฤษเข้ามาทำหนังสือสัญญา

ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์

ทางพระราชไมตรีในปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๗ ได้โปรดฯ ให้เฝ้าไปรเวทที่ใน
พระที่นั่งราชอุฑนน์ ต่อมาเมื่อทรงสร้างพระอภิเนาวนิเวศน์ ขึ้นข้างหลัง
พระที่นั่งสุทไธสวรรย์เป็นที่เสด็จประทับ ก็ทรงสร้างพระที่นั่งอื่นอีกองค์หนึ่ง
ชื่อว่าพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ (อยู่ตรงที่สร้างพระที่นั่งศิวิไลย์มหา
ปราสาทเดิมนั้น) เป็นที่จัดตั้งของต่าง ๆ เช่นเดียวกัน และใหญ่กว่า
พระที่นั่งราชอุฑนน์ แต่พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครนั้น พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้เริ่มจัดตั้งขึ้นนอกของคอกเดีย (คือ
หอสหทัยสมาคมนั้น) เมื่อ ปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๗ เรียกว่า มิวเซียม
พิพิธภัณฑสถานตั้งอยู่ที่ถนนตีบมา ๓๓ ปี จนเมื่อกรมพระราชวังบวร
วิชัยชาญถึงแก่พิราลัยได้ประกาศเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่
พระราชวังบวรฯ ว่างอยู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึง
โปรดฯ ให้ย้ายพิพิธภัณฑสถานมาตั้งในพระที่นั่งพระราชวังบวรฯ เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๓๐ อาศัยพระที่นั่งแต่ตอนข้างหน้าจึงจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน คือ
พระที่นั่งศิวโมกษพิมานหลัง ๑ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์หลัง ๑ พระที่นั่ง
อิศราวินิจฉัยหลัง ๑ ตลอดเวลา ๓๘ ปี จนถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ จึง
พระราชทานที่พระราชมนเฑียรสถานตลอดทั้งบริเวณพระราชวังบวรฯ ให้
จัดเป็นพิพิธภัณฑสถานและหอพระสมุดสำหรับพระนคร

พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร

หมายเลข ๒ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์

พระที่นั่งองค์นี้ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้าง
เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินศักดิ์ เมื่อราวปีมะแม พ.ศ. ๒๓๓๘ ครั้น

สมเด็จพระบรมราชเจ้าพระองค์นั้นสวรรคตแล้ว เสด็จพระพุทธรูปดีหิ้งคั้งไป
ประดิษฐานไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ใช้เป็น
ท้องพระโรง และได้ตั้งพระศพสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ใน
รัชกาลที่ ๒ และเป็นที่ทำพระราชพิธีในพระราชวังบวรต่อมาจนถึงรัชกาล
ที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้เชิญพระพุทธรูป
ดีหิ้งคั้งกลับขึ้นไปประดิษฐานไว้ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์อย่างเดิม

สิ่งสำคัญที่มีอยู่ที่บริเวณพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ คือ

๑. รูปพระนารายณ์ทรงบน หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ อยู่ที่เคย
พระที่นั่งക്ഷกรรมประเวศข้างตอนหน้า เป็นของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริแบบอย่างให้หล่อขึ้น เดิมกะว่าจะ
เชิญไปตั้งที่หน้าตำหนักพระราชวังบ้านปืนเมืองเพชรบุรี แต่การสร้าง
ค้างอยู่เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๕

๒. ถับแตเขียนทองลายรดน้ำ เป็นภาพเรื่องรามเกียรติ์ตั้งอยู่ตรง
พระทวารกลาง เป็นของสร้างครั้งรัชกาลที่ ๑ ก่อนหรือในคราวเดียวกับ
สร้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์

๓. ถังทองเงินฉลุแก้ว ตั้งอยู่ข้างหลังถับแต เป็นของสร้างใน
รัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐ เดิมตั้งอยู่ที่พิมานกรมวัง ในพระบรม
มหาราชวัง สำหรับราษฎรจะถวายฎีกามาตั้งถังกองนี้ถวายเลี้ยงให้ทรงทราบ
ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ย้าย
ไปไว้ในหอซึ่งสร้างขึ้นที่ริมประตูเทวาพิทักษ์ เวลาเสด็จออกรับฎีกาให้
ตั้งถังกองนี้ตั้งเลี้ยงให้เป็นสัญญาให้ราษฎรมาถวายฎีกา

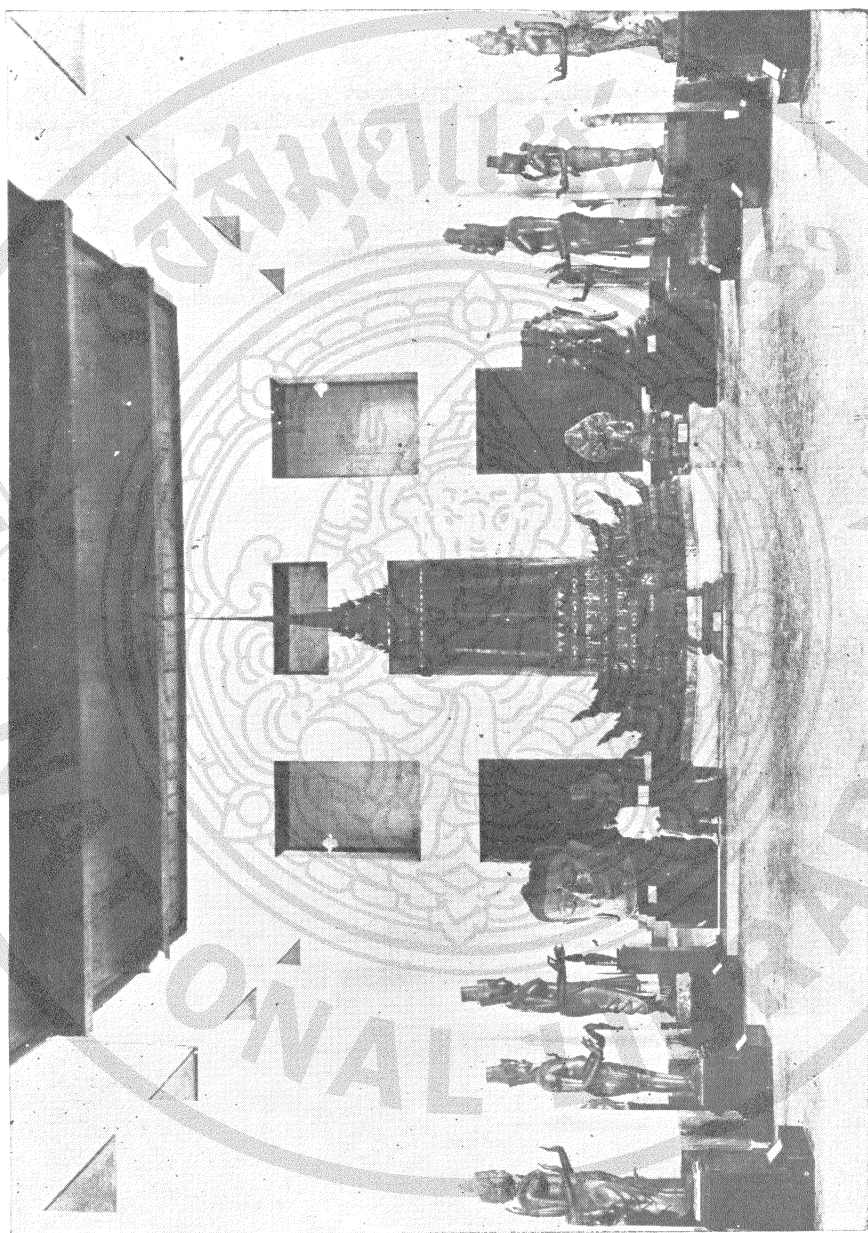
สมัยนั้นชาวเชียงใหม่ยังเป็นพวกพม่า จึงเชิญพระพุทธรูปดีหิงค์กลับไปไว้
เมืองเชียงใหม่ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ไทยได้เมือง
เชียงใหม่กลับมาเป็นของไทย แต่ในสมัยนั้นผู้คนร่อยหรอไม่พอจะเป็น
กำลังรักษาเมืองเชียงใหม่ไว้ต่อสู้พม่าได้ ต้องทิ้งเมืองเชียงใหม่ให้ร้าง
คงรักษาแต่เมืองนครลำปาง สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท
ทรงพระราชดำริว่า พระพุทธรูปดีหิงค์เคยเป็นพระพุทธรูปสำคัญในกรุงศรี
อยุธยาโดยมีตำนานดังแสดงมา จึงได้โปรดฯ ให้เชิญลงมายังกรุงเทพ ฯ
เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๓๓๑

๖. พระพุทธรูปยืน มีเรือนแก้วอยู่ ข้างหลัง บุษบก พระพุทธรูปดีหิงค์
กล่าวกันว่าเป็นพระฉลองพระองค์เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรีองค์ ๑ เจ้า
ฟ้ากรมขุนอิศราธิราชองค์ ๑ เดิมประดิษฐานอยู่ที่ไหนหาปรากฏไม่ พึ่ง
เชิญมาไว้พระราชวังบวร ฯ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

๗. พระพุทธรูปยืน และพระพุทธรูปหล่อคู่กันนั้น เป็นฝีมือช่าง
สมัยเชียงแสน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้มาเมื่อคราว
เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ พระราช
ทานให้มาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ฯ

๘. พระพุทธรูปศิลาขาว เป็นของหลวงในพระราชวังบวร ฯ ครั้น
รัชกาลที่ ๓

๙. พระแท่นทรงนมัสการที่ตั้งอยู่หน้าเครื่องบูชาทองคำเป็นองค์แรก
สร้างในรัชกาลที่ ๕ ในตู้กระจกหลังบุษบกพระพุทธรูปดีหิงค์ไว้พระพุทธรูป
ทำด้วยแก้วต่าง ๆ

พระที่นั่งอศรวินิจฉัย ใต้เครื่องโถงหะ

๓๐ ตูเขียนลายภาพเรื่องรามเกียรติ์ ๓ ใบซึ่งกันเป็นฝาประจันห้อง เป็นของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเดชทรงสร้างสำหรับได้พระไตรปิฎกเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ทรงแตกช่างเขียนที่ฝีมือดีในสมัยนั้น มีชื่อปรากฏ เจ้ากรมอ่อนคนหนึ่ง กับคนอื่นอีกให้เขียนถวาย

๓๑ พระพิมพ์ต่าง ๆ รวม ๖ ตู เป็นของรวบรวมตัวอย่างพระพิมพ์ทุกชนิดตั้งแต่โบราณมา คือพระพิมพ์สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งพิมพ์สำหรับพิมพ์พระนรกมีหลายอย่าง เดิมอยู่ที่หอพระสมุด ฯ ย้ายมาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

หมายเลข ๓ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

ตรงที่สร้างพระที่นั่งองค์นี้ เมื่อในรัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ เป็นสถานที่เฝ้ากรมพระราชวังบวร ฯ ได้จัดออกมุขเด็จ ที่ประทับอยู่ตรงมุขบั้งซึ่งยังมีอยู่เดี่ยวนั้นชาตที่เผ่ากตางแจ้ง รอบชาตานั้นมีทิมล้อม ๓ ด้าน เรียกกันว่า ทิมมหาวงศ์ เพราะเป็นที่ประชุมราชบัณฑิตแปลหนังสือเรื่องมหาวงศ์ พงศาวดารลังกา ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเดชทรงสร้างพระที่นั่งขึ้นที่ตรงชาตต่อมุขเด็จเดิมออกมาเรียกว่าพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยเป็นท้องพระโรงที่เด็จจุออก และเป็นที่พักฐานพระศัพกรมพระราชวังบวร ฯ กับทั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่บัดนั้นมา

สิ่งสำคัญในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

๑. ที่ประดิษฐานหน้าพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ๑ ฝีมือช่างครั้งสมัยสุโขทัย ได้มาจากวัดราชโอรส ดังนั้นฐานว่าเห็นจะเป็นของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้มาจากเมืองสุโขทัยแต่เมื่อยังทรงผนวช แล้วถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เคียงเทวดาและอสูร ครั้งสมัยลพบุรี ได้มาจากวัดทราวาส จังหวัดลพบุรี

๒. ในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย สิ่งของที่จัดไว้ด้วยเครื่องสัมฤทธิ์และโลหะของโบราณ คือ

ก. ที่ริมเสาในประธานจัดตั้งเทวรูปขนาดใหญ่ เทวรูปเหล่านี้เป็นของสร้างสมัยกรุงสุโขทัยก็มี สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็มี เป็นฝีมือช่างไทยทั้งนั้นไม่มีที่ไหนเหมือน ทางด้านสกัดและระวางเสาข้างใน ไว้พระเคียงและองค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่แบบต่าง ๆ ที่เป็นของงาม และพระพุทธรูปนาคปรก รูปพระโพธิสัตว์คันธารวัชรชัย ซึ่งงามไม่มีที่อื่นเหมือน กับทั้งรูปรอยพระพุทธรูปและรูปโคอุศุภราชของโบราณ

ข. ในตู้กระจกและที่โตะตั้งหว่างเสา ไว้เครื่องสัมฤทธิ์ขนาดเล็กซึ่งเป็นของสำคัญประเภทต่าง ๆ ทางฝาด้านหน้าตั้งเทวียนอย่างงามแต่โบราณและสิ่งอื่น ๆ และที่ประดิษฐานตรงช่องพระเกตุด้านใต้มีโหระขัณฑ์ว่าครั้งสมัยก่อนไทยได้มาอยู่ยังประเทศนี้ และมะโหระขัณฑ์แดงในมณฑลพายัพ

ค. ทางประดิษฐานตู้ของระ ๒ ใบ ไว้พระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์ และเทวรูปของโบราณอันหล่อด้วยโลหะเรียงตามสมัย โดยลำดับนับแต่

เนติยทศิ์ไตรชางด้านหน้าวงประทักษิณไป เป็นของสร้างครั้งสมัยทวารวดี
สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยอู่ทอง สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัย
ศรีอยุธยา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แล้วถึงของที่สร้างมาแต่ต่างประเทศ ชั้น
ต่างคู่เหล่านี้ได้ภาชนะต่าง ๆ มีทั้งของฝีมือขอมและฝีมือไทย

ข. เทวียนคานหามแบบขอมแต่โบราณเครื่องสัมฤทธิ์ ชูได้ใน
มณฑลนครราชสีมา คิดทำตัวคานหามและเปิดขึ้นใหม่ตามแบบลายจำหลัก
ที่เมืองนครธม เพื่อให้เห็นว่าคานหามของเดิมเป็นอย่างไร ในตู้กระจกเปิด
ให้ดูข้างคานหามด้านเครื่องคานหาม ฝีมือช่างขอมซึ่งได้คุมเป็นรูปดำไว้
ให้ดูเป็นตัวอย่าง

หมายเลข ๔ มุขกระสัน

ห้องระวางพระที่นั่งอัคราภิเศกกับพระวิมาน จัดตั้งเครื่องศิลาของ
โบราณ

๑. ด้านสกัดทิศตะวันออกรูปพระคเณศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้มาแต่เมืองสิงห์สำหรับ ประเทศชวา
ด้านสกัดทางพระทวารพระวิมานตั้งพระพุทธรูปศลาได้มาแต่อินเดีย กับ
พระเคียรพระพุทธรูปขนาดใหญ่สมัยต่าง ๆ ด้านข้างทางใต้ไว้เครื่องศิลา
สมัยทวารวดี และสมัยศรีวิชัย ด้านข้างทางเหนือไว้เครื่องศิลาสมัยลพบุรี

๒. เนติยด้านเหนือ พระพุทธรูปยืนสมัยทวารวดี ได้มาจาก
วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยเก่า และพระพุทธรูปยืนสมัยลพบุรี ได้มาจากถ้ำ
เขาพระพุทท จังหวัดสระบุรีองค์ ๑ ได้มาจากวัดหน้าพระเมรุ จังหวัด

พระนครศรีอยุธยาองค์ ๓ บนชั้น เครื่องศิลาสมัยทวารวดี สัมยัชโททัย
และสมัยกรุงศรีอยุธยา

๓. เติดยังด้านใต้ รูปพระธรรมจักรกับกวางขนาดใหญ่ ได้มาจาก
พระปฐมเจดีย์ บนชั้น เครื่องศิลา ได้มาจากอินเดีย และเครื่องศิลา
ฝีมือช่างครั้งสมัยทวารวดีและศรีวิชัย ได้มาจากพระปฐมเจดีย์บ้าง เมือง
ปราชินบ้าง และเมืองไชยาบ้าง

หมายเลข ๕ เติดยังรอบพระวิมาน

เติดยังพระวิมานด้านใต้ ใต้เครื่องศิลาขนาดใหญ่ ครั้งสมัยทวารวดี
และสมัยศรีวิชัย กับเครื่องศิลาที่ได้มาจากประเทศชวา มีรูปพระธรรมจักร
กับกวาง พระพุทธรูปนาคปรก พระพุทธรูปยืน พระพุทธรูปปางยมก
ปาฏิหาริย์ และรูปพระนารายณ์ชำนิตทรงหมวกแขกเป็นต้น

ด้านเหนือ ใต้เครื่องศิลาฝีมือช่างขอม ได้มาแต่เมืองทพบุรีบ้าง
เมืองนครราชสีมาบ้าง นครวัดบ้าง และเครื่องศิลา ฝีมือช่างไทยครั้ง
สมัยสุโขทัย และสมัยศรีอยุธยา มีพระพุทธรูปนาคปรก รูปท้าวพรหมหัตถ์
และนางอรพินท์เมืองพิมาย กับรูปพระพุทธรูปปางประสูติเป็นต้น กับทั้ง
เครื่องศิลาซึ่งรวบรวมลงมาจากเมืองพะเยาคราวเสด็จพระราชดำเนินเียบ
มณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

อธิบายพระวิมาน

ตามคติโบราณถือว่า ที่ประทับของพระราชาควรมีพระราชมณฑลคุ้ม
๓ หลัง เป็นที่สำหรับเสด็จประทับในระตูอันหลัง ๑ ประทับในระตูผ่นหลัง ๑

ประทับในระตูหนวหลัง ๑ ปราสาทในพระราชวังกรุงศรีอยุธยาและใน
กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งสร้าง ๓ องค์ ก็เนื่องมาแต่คำราชที่กล่าวนี้ ดังนั้นฐาน
ว่าเดิมจะมีพระราชวัง ๓ แห่ง สำหรับเสด็จประทับตามระตูกาด ภายหลัง
ถดถอยลงมาสร้างเพียงเป็นพระวิมานหมู่เดียว ๓ หลัง เช่นที่สมเด็จพระบวร
ราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสร้างในพระราชวังบวร ฯ นี้ ก็สำหรับประทับ
ตามระตูกาด ภายหลังจึงมีชื่อว่า พระที่นั่งวสันตพิมาน สำหรับประทับ
ในระตูกาด ภายหลังเรียกว่า พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ สำหรับประทับ
ในระตูหนว ภายหลังเรียกว่า พระที่นั่งพรหมเมศธาดา (เดิมเห็นจะ
ชื่ออย่างอื่น) สำหรับประทับในระตูอื่น แล้วทรงสร้างมุขเชื่อมพระวิมาน
๓ หลังต่อกันเป็น ๖ มุข ใช้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน ฯ ในคราวนี้
ทั้งพระวิมาน ๓ หลัง และมุขทั้งปวง

หมายเลข ๖ พระที่นั่งพิมุขมณฑล

ห้องนี้เป็นมุขหน้า จัดตั้งเครื่องราชยานต่าง ๆ มีสิ่งสำคัญ คือ

๑. พระที่นั่งราเชนทรยาน สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
๒. พระที่นั่งพุดตาล สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
เสียบพระนคร และเสด็จกระบวนพยุหยาตรา
๓. พระราชยาน ทรงเวลาเสด็จกระบวนราชมงคล
๔. ดับคัมข้างพระที่นั่ง และดทับคัมข้างพระประเทียบ
๕. พระที่นั่งกาญจนาภรณ์ สำหรับทรงพระชัชหลังช้างนำเสด็จ

๖. เสด็จงกงคร่งพระนครศรีอยุธยา
๗. พระเสด็จหัวของกรมพระราชวังบวร - ๗
๘. คานหาม (เปด) สำหรับข้าราชการที่มียศเป็นพระยา แต่ไม่ถึงชั้นพานทอง ไซ้มาแต่ก่อน
๙. ดั้วกาสำหรับส่มเด็จพระสังฆราช
๑๐. ดั้วคัมภีร์ของเจ้าประเทศราช
๑๑. ที่นั่งภาพ พระราชพงศาวดาร ชุดเดียวกับที่ติดผนังพระที่นั่งฉายสถานอมเรศ

หมายเลข ๗ พระที่นั่งทักษิณภูมิ

ในห้องนี้จัดไว้เครื่องเล่น ๆ มีสิ่งสำคัญ คือ

๑. หุ่นไทยของหลวง เป็นฝีมือสร้างในรัชกาลที่ ๒ เป็นพันสร้างเพิ่มเติมในรัชกาลที่ ๔ บ้าง แต่น้อย
๒. หุ่นจีนและหุ่นไทย เป็นของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรงประดิษฐ์คิดทำขึ้น
๓. หัวโขนและชะฎาวิคเฒ่า ฝีมือเจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง คิดสร้างขึ้น ๒ คู่ ของหลวงสร้างในรัชกาลที่ ๖ สำหรับละครคนผู้มีบรรดาศักดิ์เด่น คู่ ๑
๔. หนังสือสำหรับเล่นกตางวัน และเล่นกตางคืน
๕. บั๊ตต่าง ๆ สำหรับใช้ ในโรงบ่อนक्रमบ่อนเบี้ย
๖. สิ่งโตณวนหกเด่นหน้าพลับพลา กลองกุดาตีไม้และฆ้องระเบ็ง
๗. ไม้ คัดเค้เตาะ

หมายเลข ๘ พระที่นั่งบุรพาภิรมย์

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเดโชสดวรยศในหอนันต์ เดียวกัน
จัดเป็นที่ไว้เครื่องตุรียงคนตรีต่าง ๆ ดังสำคัญคือ

๑. เครื่องมะโหรีประดับมุกด์ ของหลวงศรีรักษากัดที่ ๒ หรือ ที่ ๓

๒. เครื่องมะโหรีประดับงา ของหลวงศรีรักษากัดที่ ๕

๓. เครื่องบพาทย์ประดับงา ของหลวงศรีรักษากัดที่ ๖

๔. เครื่องบพาทย์ชะวา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงได้มาคราวเสด็จประพาสเกาะชวา

๕. กระฉับประดับมุกด์ ซึ่งสมเด็จพระมณเฑาะว์ พระเจ้ากรุง
กัมพูชา ถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เมื่อ

พ.ศ. ๒๔๖๗

๖. เครื่องมะโหรีจีน

๗. เครื่องบพาทย์มอญ และเครื่องมะโหรีมอญ

๘. เครื่องบพาทย์ชาตรี

๙. กดองแหว สำหรับตีระโคมแก้ครวญทางมณฑลพายัพ

พระที่นั่งบุรพาภิรมย์ กับพระที่นั่งทักษิณภิรมย์ ๒ องค์ นมยักพินตั้ง
ทางด้านตะวันออก และนมยักพินตรงมุมทั้งสองติดกับมุขอื่น ด้วยเมื่อ
สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเสด็จเป็นกรมพระราชวังบวร ฯ หาเสด็จ
ขึ้นไปประทับบนพระวิมานไม้ ประทับอยู่แต่ที่มุขทั้งสองนี้ ยกพินที่ตรงมุม
เป็นห้องตรงข้างหนึ่ง ห้องตรงข้างหนึ่ง

หมายเลข ๕

ห้องมุขเชิงบันไดพระที่นั่งวสันตพิมานด้านตะวันออก
ที่ห้องมุขนี้ ใต้เครื่องปูนปั้นและดินเผาสมัยโบราณ

๑. พระพักตร์พระพุทธรูปและเทวรูปปูนปั้น สมัยทวารวดี ได้มาจากพระปฐมเจดีย์

๒. พระพักตร์พระพุทธรูปและเทวรูปปูนปั้น สมัยลพบุรี สมัย
เชียงแสน และสมัยสุโขทัย ได้มาจากวัดมหาธาตุเมืองลพบุรี และวัด
นิราศ เมืองสวรรคโลก

๓. พระพักตร์พระพุทธรูปดินเผา สมัยลพบุรี และสมัยอุททอง
กับพระพุทธรูปดินเผา สมัยศรีวิชัย

๔. พระพักตร์พระพุทธรูปและหน้าภาพ สมัยทวารวดี ได้มาจาก
เมืองอุททองและตำบลพงคึก

๕. หน้ายักษ์ ดินเผา สมัยทวารวดี ขุดได้ที่วัดพระงามจังหวัด
นครปฐม

๖. อิฐครึ่งพระปฐมเจดีย์ มีจารึกอักษรสันสกฤต เบ ชมมา

๗. อิฐและกระเบื้องขุดได้ที่ตำบลพงคึก

๘. กระเบื้องเคลือบครึ่งสมัยกรุงศรีอยุธยา

๙. ท่อน้ำเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ สมัยกรุงศรีอยุธยา

หมายเลข ๑๐

ห้องมุขพระที่นั่งพรหมเมศธาดา ด้านตะวันออก

ที่ห้องมุขนิไ้บ้านมุกดซึ่งพระเจ้าบรมโกศกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างเป็น
 ประตูดับบรมพุทธารามคู่ ๑ บ้านไม้จำหลัก เดิมเป็นบานประตูทางขึ้นปราสาท
 พระเทพบิดรในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คู่ ๑ ทวยวิหารหลวงวัดพระสิงห์
 เชียงใหม่ บานประตูลายสลักวัดพระมหาธาตุจังหวัดเพชรบุรี ไกลเรกนา
 ขวัญสำหรับพระราชพิธีจรดพระนังคัล พนกเรือเจ้าพระยาภูธราภัย รูป
 เทพนมไม้สลัก ฝีมือช่างครั้งรัชกาลที่ ๑ รูปภาพเครื่องประดับบรมมาถัน
 ฝีมือช่างครั้งกรุงศรีอยุธยา ตัวไม้แกะเรือพระที่นั่งครั้งรัชกาลที่ ๑ รูปราชสีห์
 แดงรูปตราเงินบาท ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ
 ให้สร้างขึ้นติดศาลากลางทางเมืองเหนือ เมื่อคราวเสด็จไปเมืองพิษณุโลก
 พ.ศ. ๒๔๖๘

หมายเลข ๑๑ พระที่นั่งวสันตพิมาน

พระที่นั่งองค์นี้เป็นพระวิมานหลังได้ เมื่อทำการบวรราชาภิเษก
 เสด็จพระราชสมณเฑียรทำในพระที่นั่งองค์นี้ จิตพิพิธภณัฐเป็นที่ไว้เครื่อง
 คำหนัก มีสิ่งสำคัญคือ

๑. พระแท่นบรรทม ได้มาจากวัดอรุณ ฯ พระแท่นองค์นี้ถอดทอง
 เก็บอยู่ที่วัดอรุณ ฯ เดิมอยู่บนกุฎเจ้าอาวาส แล้วเอาลงมาได้ ที่การเปรียญ
 บ้าง ทั้งอยู่ที่กุฎพระบ้าง ไม่มีผู้ใดทราบว่าได้มาแต่ไหนหรือได้มาเมื่อไร
 และไม่มีใครเคยเห็นคุมตั้งแต่นั้น

ดังนั้นฐานว่าพระแท่นองค์นี้เห็นจะเป็นพระแท่นของสมเด็จพระศรี
 สตรีเยนทราบรมราชินี เมื่อเสด็จประทับอยู่ที่พระราชวังเดิม เสด็จสวรรคต

ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๓๗๘ เมื่อสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ รื้อพระตำหนักแดง องค์ที่ประทับไปสร้างถวายเป็นกุฏิเจ้าอาวาสวัดโมลีโลก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างกุฏิคึก และเฝ้าพระตำหนักนั้นไปปลูกเป็นกุฏิเจ้าอาวาสวัดเขมาภิรตาราม อันเป็นวัดของสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ฯ ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ พระแท่นองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเห็นจะทรงอุทิศถวายวัดอรุณฯ แต่ใหญ่โตเกินกว่าสมณบริโภค จึงมิได้คุมขึ้น ทั้งอยู่ราว ๘๐ ปี จนตัวไม้ชำรุดและหายไปเสียบ้าง

๒. พระแท่นบรรทมวันทรงสำทนานอุโบสถศีต

๓. พระอู่เจ้าฟ้า

๔. เครื่องเล่นของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

๕. ภาชนะเครื่องเงินเครื่องทองคำและทองเหลืองของไทยแต่โบราณ

ที่รวบรวมไว้ในที่นี้ดูเหมือนจะดีกว่าบรรดามที่ไหน ๆ หมด

๖. เครื่องแก้วเจียรในอย่างกะหล่ำปาและอย่างหนามขุ่นของโบราณ สำหรับตั้งเครื่องบูชาและแต่งตำหนัก

๗. ที่ผนังรูปภาพเรื่องรามเกียรติ์ อิเหนา พระอภัย และรูปภาพนิทาน เรื่องอัสป

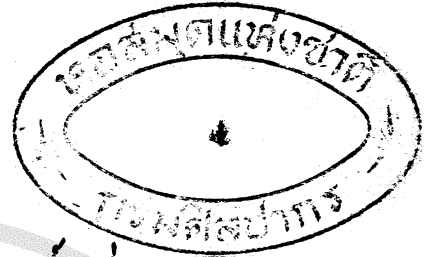
๘. เครื่องใช้ในการกินหมากอย่างโบราณ

พระที่นั่งวสันตพิมาน ชั้นล่าง

ชั้นล่างพระที่นั่งองค์นี้ไว้เครื่องสังคโลกและถ้วยชามของไทยแต่โบราณ สิ่งสำคัญ คือ

027.5093

ธ 421 ก

๒๘

๑. รูปภาพและเครื่องภาชนะดังกล่าวติดครั้งราชวงศ์พระร่วง และ
ให้โบราณของพวกขอมและไทยร่วมสมัยครั้งพระร่วง
๒. เครื่องถ้วยไทยให้อย่างดังให้ ทำมาจากเมืองจันทบุรีโบราณ เขียน
เบญจรงค์ เขียนลายน้ำทอง และเขียนสี ทั้งลายอย่างไทย และลาย
กระบวรจีน

หมายเลขที่ ๑๒ พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ

พระวิมานองค์นี้เป็นหลังใหญ่กว่าเพื่อนอยู่กลาง ล้อมเด็จพระบวร
ราชเจ้ามหาเสนาบดี เจ้าประทีปและสัตว์รศในพระวิมานหลังนี้ ต่อมา
(จะเป็นในรัชกาลที่ ๓ หรือรัชกาลที่ ๔ ไม่ทราบแน่) เป็นที่ประดิษฐาน
พระอัฐิสมเด็จพระบวรราชเจ้าฯ อยู่จนเชิญไปไว้ในวิหารพระธาตุ ที่ใน
วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อในรัชกาลที่ ๖ ถึงคำคัญของพิพิธภัณฑ
สถานฯ ซึ่งประดิษฐานไว้ในพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ คือ

๑. พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพิมพ์จำลอง
จากพระบรมรูปหล่อ ซึ่งประดิษฐานไว้ในปราสาทพระเทพบิดรบัดนี้ พระ
บรมรูปองค์นี้จำลองเมื่องานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ประดิษฐานไว้ในบุษบกมุกด์เศวตฉัตรมหาปราสาทสำหรับราชวร
สดับปกรณ์อุทิศถวายพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ

ฐานที่รองพระบรมรูป เป็นแท่นของโบราณฝีมือสร้างครั้งสมัย
กรุงศรีอยุธยา ได้มาแต่เมืองไชยา

๒. พระเกาอี้โขนวงหัตถวงแฉะวงหน้า ^๕สร้างขึ้นในชั้นแรกใช้
ธรรมเนียมยืนเฝ้า เมื่อประกาศ พ.ศ. ๒๔๑๖

๓. พระแท่นเด็จพระเอกอักษรราง โดยปกติ ^๕ของพระบาทสมเด็จพระ
บรมโกศเจ้าอยู่หัว

๔. ราชบัลลังก์ประทับสมเด็จพระเอกอัครมยุค ^๕เป็นของสร้างใน
รัชกาลที่ ๕

๕. พระที่นั่งประพาสโถง ^๕สำหรับทรงช้างพระที่นั่ง

๖. ตรงกลาง พระแท่นเศวตฉัตรสำหรับพระเกียรติยศพระบาท
สมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว เดิมมีเศวตฉัตร ๗ ชั้น ^๕และตั้งอยู่ที่
พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

๗. บุษบก ๕ ยอดสำหรับตั้งพระอัฐิ ^๕เป็นของสร้างครั้ง
รัชกาลที่ ๕

๘. พระเกาอี้ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกองค์ ๑
ของสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทองค์ ๑ ^๕สำหรับเชิญตามเด็จพระ
ประพาส (เข้าใจว่าตลอดจนเวลาเสด็จการสงครามด้วย)

๙. บุษบก ๓ ยอดเป็นฝั่มอเกวียนรัชกาลที่ ๑ หรือรัชกาลที่ ๒
ยอดมีพรมพัตรและเป็นฉัตร ผิดกับบุษบกอื่น ๆ บุษบกองค์กลางเป็นที่
ประดิษฐานพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท องค์เหนือ
เป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ องค์ใต้
เป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักดิพลเดช ^๕แต่ว่า
ชั้นเดิมบุษบกนั้นเห็นจะตั้งอยู่ที่พระที่นั่งพรหมเมศธาดา ^๕พียงย้ายมาได้

พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ ตั้งพระอัฐิ ๓ พระองค์ดังกล่าวมาเมื่อใน
รัชกาลที่ ๕

๑๐. พระแท่นกระบวรเงินของพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้มาจากเมืองแกลง
๑๑. พระแท่นเท้าจุฬาทักษิณาทองของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ
๑๒. เครื่องสูง ฉัตร ๗ ชั้น ฉัตร ๕ ชั้น ชุมสาย บังสุริย์ บังแทรก
จามร พระกต พัดโบก ฉัตรเบญจา และฉัตรวงหน้า ๓ ชั้น
๑๓. ถังค้ำข้างทางทั่ว พระเจ้าเชียงใหม่ถวายพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๔. พระเก้าอี้หุ้มเงินของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๕. ที่นั่งทั้ง ๔ ด้าน รูปภาพเรื่องพระราชพงศาวดาร ซึ่ง
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเลือกเรื่อง
แล้วให้เขียนขึ้น และทรงขอแรงกว๊ให้รับแต่งโคลงสำหรับติดกรอบ
บอกเรื่องรูป เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๐ รูปชุดนี้เดิมติดประดับไว้ที่พระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัยส่วน ๑ (ซึ่งส่งมารักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ฯ) อีก
ส่วน ๑ ยังติดประดับอยู่ที่พระที่นั่งวโรภาสพิมาณพระราชวังบางปะอิน

หมายเลข ๑๓ พระที่นั่งพรหมเมศธาดา

พระวิมานหลังนี้ ตั้งนิษฐานว่าเดิมเห็นจะเป็นหอพระ แล้ว
เป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ด้วยไม่
ปรากฏในเรื่องพงศาวดารว่าใช้การอื่น มาจนถึงครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่น
เกล้าเจ้าอยู่หัว (เมื่อเชิญพระอัฐิไปไว้พระที่นั่งวายุสถานอมเรศจึงใช้เป็น

คลังเก็บของ.) พืชพันธุ์ซึ่งจัดตั้งในพระวิมานหลังนี้ เป็นเครื่อง
ประดับพระตำตอเป็นพัน คือ

๑. ตัวอย่างดาบศักดิ์และพิชัยสงครามทุกอย่าง สำหรับพระภิกษุสงฆ์
๒. ตัวอย่างเครื่องบริกขารและเครื่องยศต่าง ๆ สำหรับพระภิกษุสงฆ์
๓. ตัวอย่างพระสถูปเจดีย์ต่าง ๆ
๔. ตัวอย่างเครื่องบูชาต่าง ๆ
๕. ตัวอย่างย่ามและผ้ากรบตราต่าง ๆ
๖. เครื่องประดับมุกด์ และเครื่องถมมัทรี
๗. ของสร้างในงานพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว

พระที่นั่งพรหมเมศธาดาชั้นล่าง

ชั้นล่างพระที่นั่งองค์นี้ไว้เครื่องผ้าของโบราณ คือ

๑. เครื่องแบบต่าง ๆ ซึ่งแต่งตัวตามคัมภีร์แต่โบราณ
๒. ผ้าห่มผ้าห่มชนิดต่าง ๆ อย่างโบราณ
๓. เสื้อต่าง ๆ อย่างโบราณ
๔. ถายผ้าและประเภทผ้าต่าง ๆ อย่างโบราณ

หมายเลข ๑๔

ห้องมุขเชิงบันไดพระที่นั่งวัดสันตพิมานด้านตะวันตก

ที่ห้องมุขชั้นไว้เครื่องจำลองพาหนะทางบกและทางน้ำต่าง ๆ มีเกวียน
และเรือเคียวทะเลเรือใช้ในแม่น้ำเป็นต้น

หมายเลข ๑๕

ห้องมุขเชิงบันไดพระที่นั่งพรหมเมศธาดาชั้นตะวันตก ที่ห้องมุข
ใต้ของแปลกประหลาดต่าง ๆ เป็นอาทิ คือไม้กลายเป็นหิน หินขวานฟ้า
และของโดยฝีมือ หรือเป็นเอง ในจำพวกของประหลาดมีของบางอย่างที่
ควรกล่าวประวัติไว้ให้ทราบในที่นี้คือ

ประวัติเรื่องไม้กลายเป็นศิลา

ไม้กลายเป็นศิลาสองท่อนนี้ เป็นของเกิดในพระราชอาณาเขต
พระครูพุทธพจนประภาศ เจ้าคณะรองเมืองหนองคายซึ่งเป็นผู้สนใจหา
สิ่งของประหลาดพบเข้า ได้นำไปถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นประจักษ์
ศิลปาคม เสนาบดีกระทรวงวัง ข้าหลวงใหญ่ต่างพระองค์ ในมณฑล
ลาวพวนณเมืองหนองคาย ทรงเห็นเป็นของประหลาดที่หายาก จึงประทาน
มายังกระทรวง ให้มาขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย ไม้กลายเป็นศิลานี้ หมอ ฮ่าเซ
ฟ. ด. เจ้าพนักงานแนะนำทางวิชาในพิพิธภัณฑสถาน ได้พิจารณา
ตรวจดูเห็นว่า เดิมเป็นไม้ต้นจะจมแช่อยู่ช้านานจึงได้กลายเป็นศิลา ได้
เทียบเคียงกับฟอนต์ซิล คือสิ่งของที่กลายเป็นศิลาเช่นนี้ที่มีอยู่ใน
พิพิธภัณฑสถาน นักปราชญ์ได้กำหนดอายุของสิ่งที่เป็นศิลานี้
ไว้แล้ว เห็นว่าไม้ต้นที่กลายเป็นศิลานี้มีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๖๐๐ ปี จึงได้ประ
ทับไว้ในระเบียบสิ่งที่เป็นศิลาดัง ๆ ในพิพิธภัณฑสถาน ฯ นั้น

เรื่องคนแฝดไทย

คิดเนือความจากจดหมายเหตุ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (เสนาบดี
กระทรวงต่างประเทศ) ซึ่งได้เห็นคนแฝดหนีไปจากประเทศสยาม แต่งไว้
เมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๘

เมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๘ เรือกำปั่นโบออเมริกันดำ ๑ เข้ามาค้าขายอยู่
ในกรุงเทพฯ กับต้นคอฟฟีนนายเรือนั้นมาแจ้งความต่อกระทรวงการ
ต่างประเทศ ว่าได้ทราบว่ามี้เด็กชายแฝดติดกัน ๒ คนอยู่ที่เมืองสมุทรสงคราม
(ซึ่งมักเรียกกันว่าเมืองแม่กลองนั้น) กับต้นคอฟฟีนใครจะขออนุญาต
พาเด็กแฝดนั้นไปให้คนดูที่ในอเมริกา เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ
ตอบว่า ต้องไปว่ากล่าวกับบิดามารดาผู้ปกครองเด็กแฝดนั้น ให้เขายอม
อนุญาตเสียก่อน รัฐบาลจึงจะรับพิจารณาคำขอของกับต้นคอฟฟีน ๆ ไป
ว่ากล่าวกับบิดามารดาของเด็กแฝด ตกถึงทำสัญญากันว่า บิดามารดายอม
ให้ กับต้นคอฟฟีนพาเด็กแฝดไปอเมริกามีกำหนดเวลา ๓ ปี กับต้นคอฟฟีน
รับให้ ค่าจ้างล่วงหน้าแก่บิดามารดาเด็กเป็นเงิน ๑,๖๐๐ บาท (ประมาณ
๗๐๖ เหรียญทอง) และเมื่อครบ ๓ ปีแล้วจะพาเด็กมาส่งแก่บิดามารดา
รัฐบาลจึงอนุญาตตามประสงค์

เมื่อก่อนรัฐบาลจะอนุญาตให้เด็กชายแฝดไปอเมริกานั้น เจ้าพนักงาน
ได้ถามบิดามารดาและพิจารณาเด็กแฝด ได้ความปรากฏว่าบิดาของเด็กนั้น
เป็นชื่อจัน ชื่อที่ชาย มารดาของเด็กเป็นไทย ชื่อมาก ตั้งบ้านเรือนอยู่
ที่ตำบลแหลมใหญ่ ปากคลองแม่กลอง แขวงจังหวัดสมุทรสงคราม

เมื่อ ค.ศ. ๑๘๑๒ นางนาคคอดบุตรชายหน้าประกบกันออกมา ๒ คน
 พร้อมกัน ด้วยมีสายเอ็นออกมาจากตัวที่ระหว่างสะดือกับหน้าอก เชื่อม
 เด็กทั้ง ๒ นั้นให้ติดกันอยู่ แต่สายเอ็นนั้นยาว พอเด็กคอดแล้ว
 นอนหายใจได้พร้อมกันทั้ง ๒ คน นอกจากนั้นเหมือนกับเด็กสามัญหิต
 ทุกอย่าง บิดามารดาให้ชื่อว่า อินคน ๑ จันคน ๑ ตามชื่อลูกไม้
 อย่างหนึ่ง ซึ่งรูปร่างเหมือนกัน แต่ต่างกันเป็น ๒ ชนิด ชนิด ๑ ดีเขียว
 เรียกว่าลูกอิน (ตามชื่อพระอินทร์ อันในตำราว่าผิวเนื้อดีเขียว)
 อีกชนิด ๑ ดีเหลือง เรียกว่าลูกจัน (ตามชื่อพระจันทร์ อันผิวเนื้อดีเหลือง)
 เมื่อบิดามารดาเลี้ยงเด็กแฝดนั้นเติบโตใหญ่ขึ้น เอ็นที่เชื่อมกันก็โตขึ้นตามตัว
 จนถึงขนาดวัดรอบได้ ๕ นิ้ว ยาวราว ๑๒ นิ้ว เด็กแฝด ๒ คนนั้นช่วยกัน
 ทำการงานได้ แต่ว่าถ้าเจ็บมักเจ็บพร้อมกัน และหายก็หายพร้อมกัน
 เป็นนิจ เมื่อกับตันคอฟฟินพาไปอเมริกาแล้ว อายุเด็กแฝดได้ ๑๖ ปี

ในจดหมายเหตุนั้นของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์กล่าวความต่อไปว่า เมื่อ
 กับตันคอฟฟินพาเด็กแฝดอินกับจันไปถึงอเมริกาแล้ว เอาไปเที่ยวให้คนดู
 ตามเมืองต่าง ๆ เก็บเงินค่าดูได้ เป็นผลประโยชน์ของคนมาก (ข้อนี้
 มีหนังสือแต่งในอเมริกาก็ยุติด้วยกัน ว่ากับตันคอฟฟินได้พาเด็กแฝดนั้น
 ไปเที่ยวให้คนดูจนถึงในยุโรป) แต่ถือเหมือนอย่างว่าเด็กแฝดนั้นเป็น
 อย่างทาสหรือสมบัติของตน อยู่มา (เห็นจะเป็นเมื่อเด็กแฝดนั้นมีอายุถึง
 ๒๐ ปี เมื่อ ค.ศ. ๑๘๓๒) มีชาวอเมริกาส่งสาวเด็กแฝดนั้น แนะนำให้
 ร้องต่อศาลขอเป็นอิสระแก่ตน อ้างว่าเป็นมนุษย์มิใช่สัตว์เดียรัจฉาน
 กับตันคอฟฟินจะถือเอาเป็นสมบัติของตนไม่ได้ ศาลตัดสินให้พ้นจากอำนาจ

ของกัปตันคอฟฟิน แต่นายอินกับนายจันก็หาเลี้ยงตนเองด้วยเที่ยวให้
คนดู ได้ทรัพย์จันทังค์ได้ และได้แต่งงานมีภรรยาและมีบุตรทั้ง ๒ คน
แต่นายอินกับนายจันจะตายเมื่อใดหาปรากฏไม่ แต่เมื่อเจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์แต่งจดหมายเหตุนั้น ยังอยู่ทั้ง ๒ คน อายุได้ ๕๘ ปี ปรากฏ
ตามคำบอกเล่าของชาวอเมริกาในสมัยต่อมา ว่านายอินกับนายจันนั้น
ได้ภรรยาอยู่บ้านต่างตำบลกัน จึงผิดกันไปอยู่บ้านภรรยาของตนคราวละ
สัปดาห์ ๑ อยู่มาจะเป็นนายอินหรือนายจันคนหนึ่ง บ่อยเป็นโรคหวัด
ถึงปอดอาการมาก หมอเห็นว่าจะไม่รอด แนะนำให้ คัดเอ็นที่เชื่อมติดกัน
เพื่อจะให้รอดอยู่คนหนึ่ง แต่คนนั้นไม่ยอมให้ตัด ว่าเกิดมาด้วยกันอยู่มา
ด้วยกัน ตายก็สมควรจะตายด้วยกัน หมอก็จใจ พอคคนหนึ่งตาย
อีกคนหนึ่งอยู่มาได้ อีก ๓๐ ชั่วโมงก็ตาย

มาได้ความเป็นหลักฐานจากคำถามของ มิสเตอร์ อาเธอร์ ว. ทาวน์
ลงมาแต่อเมริกาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ (ด้วยเขาใคร่จะรู้เรื่องประวัติของนายอิน
กับนายจันเมื่อก่อนออกไปอเมริกา) ว่าเคยพบบุตรหลานของนายอินและ
นายจันมีอยู่ในอเมริกาหลายคน

หมายเลข ๑๖ ห้องท้ายพระที่นั่งบิรมานิมุข

ในห้องนี้ไว้เครื่องจำลองและเครื่องบรรณาการต่าง ๆ คือ

๑. แผลงสร้าง ส้มเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓

๒. รูปจำลองเรือพระที่นั่งมหาจักรีดำที่ ๒

๓. รูปไฟจำลองของราชบรรณการ สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย
ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๔. รูปจำลองบ่อนรอบพระบรมมหาราชวัง ครึ่งรัชกาลที่ ๑
๕. รูปจำลองศาลาอุดหนุนใน
๖. ลูกโลกเครื่องราชบรรณการ สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย ถวาย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๗. รูปประธานาธิบดีของวอชิงตัน ของบรรณการถวายพระบาท
สมเด็จพระบรมเกล้าเจ้าอยู่หัว

หมายเลข ๑๗ พระที่นั่งเบญจสิมข

ในมณฑลอันกว้างขวางต่าง ๆ อันเนื่องด้วยช้างดำคัมภีร์ และเครื่อง
เนื่องด้วยตำนาน และเงินตราต่าง ๆ ดังคำคัมภีร์คือ

๑. งาพระยาช้าง มังงาพระยาปราบไตรจักร์ (พลายหอม)
รัชกาลที่ ๔ อันยาวกว่างาอื่น ๆ ทั้งสิ้น เป็นต้น
๒. รูปปั้นช้างเผือก กรุงรัตนโกสินทร์
๓. รูปจำลองเพริชช้างเผือก และยันต์สำหรับโรงช้างเผือก
๔. ดึง อนุสรณ์ทรง ด้รัง รถ ไฟ ใน ประเทศสยาม และด้รังวัด
เบญจมาศพิตร
๕. ตัวอย่างเงินตราต่าง ๆ ตั้งแต่ครั้งสมัยทวารวดี จนสมัย
รัตนโกสินทร์
๖. ตัวไปรษณีย์สยาม
๗. เหยี่ยวที่ระดังงานต่าง ๆ
๘. เครื่องวัดซึ่งดวง ต้นมาตราพิคตของหลวง

หมายเลข ๑๘ พระที่นั่งปฤษฎางภิรมย์

ห้องมุขหลังพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ จัดพิพิธภัณฑสถาน ฯ

ส่วนเครื่องถ้วยพุทธ มีสิ่งสำคัญคือ

๑. หุ่นช้างเผือกเครื่องพระคชาธาร
๒. หุ่นม้าเผือกเครื่อง ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
๓. พระแสงปืนใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๔. ปืนมหาฤกษ์มหาชัย สำหรับยิงเป็นสัญญาณยกทัพ และการ
พระราชพิธีเวลาได้ฤกษ์ สร้างครั้งรัชกาลที่ ๑
๕. กระสุนปืนใหญ่ทำด้วยดินเผา ของไทยทำต่อสู้พม่า เมื่อ
อะแซหุ่นกัถอมเมืองพิษณุโลก
๖. เครื่องหอกดาบใช้ใน การรบพุ่งแต่โบราณ
๗. ธงชัยและธงยันต์ สำหรับนำกองทัพ
๘. เครื่องประโคมนำกองทัพ
๙. กดองอินทเกรวี่ สำหรับตีเป็นสัญญาณกองทัพ
๑๐. กดองชนะนะ สำหรับให้เสด็จพระเจ้าแผ่นดิน
๑๑. กดองสัญญาณ สำหรับพระนคร
๑๒. ฆ้องชัย สำหรับตีในงานมงคล
๑๓. เครื่องวางชนะนิตต่าง ๆ
๑๔. รูปพระสุรัสวดี สำหรับห่อทะเบียนไพร่พล

หมายเลข ๑๕ พระที่นั่งอุดรภิรมุข

ในห้องมุข^๕ไว้เครื่องยุทธรภัณฑ์ต่าง ๆ ^๕ชั้นสมัยรัชกาลที่ ๕ ^๕ซึ่ง
กระทรวงกลาโหมส่งมาไว้ยังพิพิธภัณฑสถาน ^๕สำหรับพระนคร ^๕เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๗๐ ^๕มีสิ่งสำคัญคือ

๑. ธงชัยเฉลิมพล ธงจุฑาธุชธิปไตย ธงประจำกรมทหารและ
โรงเรียนนายร้อย
๒. ^๕ปืนใหญ่อย่างยิงเร็ว ^๕และปืนกลเมื่อแรกมี
๓. ^๕ปืนเล็กและกระบอกชนิดต่าง ๆ
๔. ^๕เครื่องแบบทหารบกอย่างต่าง ๆ
๕. ^๕รูปภาพเขียนสีน้ำมันแสดงเครื่องแต่งตัวเหล่าทหาร
๖. ^๕ซองเงินยกบฏ ^๕และกลองย่อ ^๕ซึ่งกองทหารที่ไปปราบได้มา

หมายเลข ๒๐ ห้องท้ายพระที่นั่งอุดรภิรมุข

ในห้องมุข^๕ไว้เครื่องทหารความหายุทธสงคราม ^๕มีสิ่งสำคัญคือ

๑. ธงประจำกองบินและประจำกองรถยนตร์
๒. รูปหุ่นนายพันและพลทหารกองรถยนตร์
๓. ^๕ปืนยาวและปลดอกถูกปืนใหญ่
๔. ^๕ตุ๊กกระเบิดต่าง ๆ
๕. ^๕หมวกกันตุ๊กกระสุนปืน

หมายเลข ๒๑ มุขเด็จด้านตะวันตก

ที่มุขเด็จด้านใต้เครื่องไม้จำหลักของโบราณ มีสิ่งสำคัญคือ

๑. ชลรมานียอดของโบราณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันพระราชทานแก่พิพิธภัณฑสถาน ฯ

๒. ตั้งเค็ด คือเตียงพระสวด ได้มาจากวัดใหญ่เมืองเพชรบุรี เป็นของใช้คู่กับชลรมานี

๓. หัวเรือเหรา เดิมเป็นของพระราชวังหลวงดำ ๑ พระราชวังบวร ฯ ดำ ๑ เป็นฝีมือสร้างในรัชกาลที่ ๓

๔. หัวแกะท้ายเรือพระที่นั่งรัตนคติธรรมาลังการัชมงคล รัชกาลที่ ๓

๕. หัวเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ เรือดำน้ำสร้างในรัชกาลที่ ๓ เดิมมีแต่รูปครุฑ ชื่อว่าเรือมงคลสุบรรณ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างรูปพระนารายณ์เพิ่มขึ้น เปลี่ยนชื่อเป็นเรือนารายณ์ทรงสุบรรณ

เรือพระที่นั่งท้าวผกามานี ถ้าเรือไม่ผูกมัดแล้ว จึงเก็บแต่ศีรษะมารักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ฯ

๖. ระเฑาะเจ้าพระยาอภัยภูเบศ มาจากเมืองพระตะบอง

๗. พนักเรือกราบ ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ

๘. เกรียงแดงเรือกราบ ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ

๙. ตัวอย่างเจ้าเรือตั้ง กับพายทองและพายเงินเรือพระที่นั่ง

หมายเลข ๒๒ โรงราชรถ

เมื่อถึงมือจัดพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครใน พ.ศ. ๒๔๖๙ โรง
ราชรถชำรุดชำรุดโซมเกือบจะพังอยู่แล้ว ได้คำนวณซ่อมแซมพออาศัยชั่วคราว
ถึง พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงได้รื้อทิมแถวหลังพระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์ สร้าง
โรงราชรถขึ้นเข้าไปให้ไว้ระดับกับพระที่นั่งอิศราภิเษกนิพนธ์ สร้างเป็นของถาวร
ด้วยเพื่อกองกวด ซึ่งกำลังทำอยู่บัดนี้

สิ่งสำคัญในโรงราชรถคือ

๑. พระมหาพิชัยราชรถ องค์ใหญ่ทางด้านเหนือ สร้างในรัชกาลที่ ๑
เมื่อราว พ.ศ. ๒๓๓๘ สำหรับทรงพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดิน
๒. เวชยันตราชรถพระที่นั่งรององค์ใหญ่ทางด้านใต้ สร้างในรัชกาล
ที่ ๑ เมื่อราว พ.ศ. ๒๓๔๒ สำหรับทรงพระศพพระบรมวงศ์ซึ่งทรงศึกตั้ง
๓. รถบุษบกขนาดเล็กย้อมอีก ๓ องค์นี้สร้างคราวเดียวกับพระมหาพิชัย
ราชรถ เป็นรถล้นเต็จพระดังพระราชอำนาจให้นำพระบรมศพองค์ ๑ เป็น
รถพระบรมวงศ์นางองค์ทรงโยงพระบรมศพองค์ ๑ ทรงโปรยนำพระบรม
ศพองค์ ๑
๔. ราชรถน้อย ๒ หลัง เป็นรถโถง สำหรับทรงพระศพพระบรมวงศ์
ผู้ใหญ่
๕. เกวียน สำหรับเชิญพระโกศขึ้นลงราชรถ
๖. เกวี่เรือพระที่นั่งของกรมพระราชวังบวร ฯ
๗. รูปเรือพระที่นั่งจำลอง สำหรับพระราชพิธีถอยกระทง มีทั้งเรือ
กิ่งและเรือศรี

หมายเลข ๒๓ พระที่นั่งอิศเรศราชานุสร

ที่พระที่นั่งองค์นี้ จัดพิธีพืชมงคลของกาชาดสยาม จะพรรณนาว่า
ด้วยของที่จัดยังไม่ได้ เพราะเพิ่งจะลงมือจัดยังไม่แล้ว

หมายเลข ๒๔ พระที่นั่งแก้วบวรปริวรร

ในพระที่นั่งองค์นี้ไว้เครื่องเงินต่าง ๆ ดังสำคัญคือ

๑. พระบ้ายฉลองพระองค์กรมพระราชวังบวร ๑
๒. พระบ้ายถวายชัยมงคล
๓. จำลองพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ กับ
พระรูปพระบรมวงศ์เขียนทองเครื่องอย่างเงิน
๔. ฉลองพระองค์อย่างเงิน
๕. พระแท่นครึ่งรัชกาลที่ ๒ ฝั่มอย่างเมืองปักกิ่ง
๖. ขรรมาสน์อย่างเงินเดิมตั้งที่พระที่นั่งทรงธรรมในพระบรมมหาราชวัง

หมายเลข ๒๕ พระตำหนักแดง

พระตำหนักแดงองค์นี้ เดิมอยู่ในหมู่พระตำหนักซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯ ให้สร้างขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ในสมัยเดียวกับสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ พระราชทานสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสวางควัฒน์ เสด็จประทับอยู่จนตลอดพระชนมายุ แล้วสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีซึ่งเป็นพระธิดาได้
เสด็จประทับ ครั้นถึงในรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ฯ เสด็จ

ออกไปประทับอยู่ที่พระราชวังเดิมกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้ย้ายพระตำหนักแดงทั้งหมดไปปลูกถวายเป็นที่
ประทับ ณ พระราชวังเดิม ส่วนพระตำหนักแดงองค์นี้เป็นที่ประทับของ
สมเด็จพระราชโอรสพระองค์น้อย คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ เสด็จบรรพชาภิเษก จึงโปรดฯ ให้ย้ายมาปลูกรักษาไว้
ในพระบรมราชวังได้ ถึง ๘๐ ปี กษัตริย์ทุกพระองค์มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๐ สมเด็จพระ
ศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าจึงทรงบริจาคทรัพย์
ในส่วนพระองค์ประทานให้ปฏิสังขรณ์กับกันต์

สิ่งของที่จัดในพระตำหนักแดง คือ

๑. ระเบียบแถวเก้าอี้สำหรับรัชกาลที่ ๒ เดิมแขวนอยู่ในพระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
๒. พระแท่นบรรทมอยู่ในพระราชวังบวรฯ มาแต่ก่อน
๓. พระแท่นทรงศีล ของในพระราชวังบวรฯ
๔. ตู้ถ่ายน้ำมันที่เจดีย์ ของในพระราชวังบวรฯ ดังนั้นฐานว่า
จะเป็นของสำหรับพระตำหนักแดงมาแต่เดิม
๕. ถังฝังไม้ถ่ายจำหลักมัตถของของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เดิมอยู่ในพระมหรณเฑียรพระราชวังหลวง

สนามหน้าพระตำหนักแดง จัดตั้งคู่มือเมืองสุโขทัย คู่มือบ้านเตาไห
เมืองพิษณุโลก และหัวเม็ดเคลือบครึ่งสมัยสุโขทัย

อธิบายข้างท้าย

บรรยายสิ่งของต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑสถาน ฯ ที่กล่าวมาพอแต่ให้
ทราบทั่ว สิ่งของประเภทใดแต่ละสิ่งของสำคัญอันใดอยู่ที่ใด ในที่นั้น ๆ
ได้เขียนป้ายบอกประจำสิ่งของทั้งที่สำคัญและไม่สำคัญให้ทราบบรรยาย
อย่างพิสดารอีกชั้นหนึ่ง ขอให้ท่านผู้ปรารภจะศึกษาให้ทราบถ้วนถึง
พิจารณาที่ป้ายนั้นเถิด

อนึ่งพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครเพิ่งเปิดมาไม่ช้านัก และมีสิ่ง
ของเพิ่มเติมมาอยู่เสมอ การที่จัดบางที่ต้องถ่ายเทเปลี่ยนที่สิ่งของยังไม่
เป็นยุติทีเดียว จึงยังไม่สามารถที่จะทำบัญชีพิมพ์ โดยพิสดารกว่าที่พิมพ์
ไว้ในสมุดเล่มนี้ได้

॥८५॥

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒธนากร

ตำบลถนนราชบพิธ จังหวัดพระนคร

วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒